

Volební účast a její determinanty ve starých a nových demokraciích Evropy

Michal Nový¹

Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita Brno

Voter Turnout and its Determinants in Old and New European Democracies. Despite more than twenty years of freedom is voter turnout in successfully democratized post-communist countries far below the average of West European Democracies. In this study, I try to show that the role of national context is crucial for strengthening or inhibiting voting participation. This article handles with two macro-theories, societal modernization theory and institutionalism. These ordinary approaches generally assume that more advanced communities offering stronger positive institutional incentives will have higher rate of political involvement. Based on these theories, nine possible determinants which can affect turnout were chosen – human development, non-agrarian population, urbanization, parliamentarism, direct vote of the president, closeness, electoral system proportionality, population size and compulsory voting. Moreover, my study supplements classical theories with factor of postcommunism. It emphasizes that communist legacy *per se* brings important condition for (non-)participation. The principal objective of this article is to trace the importance of postcommunism compared with other factors which can cause differences in aggregate voter participation among European democracies and to demonstrate that postcommunism works as some kind of condition for certain factors – it can change their intensity and direction. I examine turnout in 213 national lower house elections held in 36 European countries. Regression analysis enriched by interaction effects is used to estimate the explanatory model.

Sociológia 2013, Vol. 45 (No. 2: 195-228)

Key words: voter turnout; macro-level explanation; societal modernization theory; institutionalism; post-communist Europe

Úvod

Volební participace představuje jeden ze tří hlavních indikátorů demokratické performance² (Powell 1982: kap. 2). Účast občanů na volebních kláních nicméně v řadě států klesá, což s sebou může přinášet úvahy o snižování legitimacy zastupitelského modelu vládnutí (Lijphart 1999; Blais 2000; srov. Franklin 2004: 9-12). Následkem třetí vlny demokratizace, jež kulminovala na přelomu osmdesátých a devadesátých let v souvislosti se zhroucením středo- a východoevropských komunistických režimů, byl opětovně rozšířen prostor pro konání svobodných voleb. Nejen občané v zavedených západních demokraciích, ale také ti v postkomunistických státech v danou chvíli měli šanci vybírat nezávisle na cizí vůli zástupce, kteří budou hájit jejich zájmy v legislativních tělesech. Variabilní kontext evropských zastupitelských demokracií, jenž zahrnuje nejen různé institucionální nastavení (např. volební právo), ale také odlišné socioekonomické podmínky, přitom představuje

¹ Korespondence: Mgr. Michal Nový, FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika. E-mail: 273880@mail.muni.cz

² Zbývajícím dvěma indikátory jsou vládní stabilita a stupeň násilí.

množinu důležitých proměnných s explanačním potenciálem, o něž se bude při výkladu opírat tato studie.

Hlavním cílem textu ovšem není ukázat, jaké národní faktory (a v jaké intenzitě) způsobují rozdíly ve volební účasti států demokratické Evropy, ačkoliv text se dané problematice zjevně dotýká. Obvykle uvažované modernizační a institucionální determinanty zde představují pouhý nástroj k obrácení pozornosti na klíčovou otázku, jakým způsobem se do makro-vysvětlení volební účasti promítá postkomunistické dědictví. Nedávná zkušenost s nedemokratickým režimem totiž může mít pro explanaci politické participace zásadní význam (Bernhagen – Marsh 2007; Pop-Eleches – Tucker 2009; Nohlen 2002; Karp – Banducci 2007; Vráblíková 2009). „Klasické“ přístupy k vysvětlení, modernizační teorie a institucionalismus, byly původně považovány za univerzální a tvrzení, že by vliv systémových proměnných mohl fungovat v různých kontextech odlišným způsobem, nebylo zvláště reflektováno (viz Norris 2002; Blais – Dobrzynska 1998, Jackman 1987 aj.). V kontrastu s citovanými pracemi se na tomto místě snažím demonstrovat, že efekt skutečně nemusí být uniformní, a zkušenost s komunismem působí na tradiční faktory – zejména pak na ty, které jsou odvozeny z teorie modernizace (Pop-Eleches 2009).

Článek se skládá ze tří základních sekcí. V prvním oddílu nabízím pohled na teorie volební účasti, které spadají do oblasti systémové roviny vysvětlení. Studie přitom jednoznačně inklinuje ke zpochybnění univerzality diskutovaných přístupů a pracuje s kontextuální podmíněností efektů vysvětlujících faktorů. Prostřední část představí data a metody, které využívám pro empirickou analýzu. Při samotné empirické analýze, jež je předmětem posledního oddílu textu, pak budu postupovat nejen logikou přímých efektů, ale rovněž budu počítat s tím, že některé faktory vyplývající z teoretického zázemí volební participace jsou podmíněny komunistickým dědictvím. Empirická část využívá regresní modely s panelově korigovanými standardními chybami, doplněné o Prais-Winstenovu transformaci lineárního modelu. Pro zjištění, zdali jsou vlivy faktorů kontextuálně podmíněné, obohacuji uvedené modely o interakční efekty.

Systémové teorie volební účasti

Robert Jackman v jedné z pionýrských prací vztahujících se k vysvětlení volební participace uvádí, že „(r)ozdílnosti ve volební účasti mezi industriálními demokraciemi jsou funkcí politických institucí a volebního práva“ (Jackman 1987: 405). Tímto konstatováním, které vztahuje prvořadě k zemím, jejichž demokratická tradice trvá od padesátých let dvacátého století, směřuje k preferenci přístupů vycházející z politicko-systémové roviny vysvětlení rozdílu v míře občanské angažovanosti. Konkurenční vysvětlení

k adorování institucí představuje teorie modernizace, v jejímž centru zájmu nepůsobí kontext nastavení politického systému, nýbrž socioekonomický výkon zkoumaných jednotek (Norris 2004; Vráblíková 2008). Původně měl modernizační a institucionální přístup nabízet možnost všestranného použití bez návaznosti na to, kontext jakých států je předmětem zkoumání. Valná část badatelů se vzhledem k (ne)dostupnosti dat stejně zaměřovala především na industriální demokracie a na soubor těchto případů se dařilo vztahy, které byly stanoveny danými teoriemi, poměrně úspěšně testovat (např. Powell 1986). V souvislosti s třetí vlnou demokratizace a rozvojem informačních technologií ovšem začaly výzkumníky zajímat rovněž státy, které disponovaly živou zkušeností s totalitním, popř. autoritativním režimem. V těchto společnostech volení dlouhodobě představovalo pouze ceremoniální aktivitu, která měla za cíl podpořit legitimitu „demokratické fasády“ politického systému. Opravdovou váhu začaly volby mít až po pádu nedemokracií, jenže rozdílné nazírání na to, jaký účel mají volby, se podepsalo na participačních vzorcích (Rose 1995; Bohrer et al. 2000). V postkomunistických zemích nejenže chodí volit (v relativním srovnání) méně občanů (López-Pintor et al. 2002: 76-80), ale odlišují se rovněž okolnosti tohoto aktu.

Tabulka č. 1: **Přístupy k explanaci volební účasti na makroúrovni**

		Dědictví teritoria	
		Západoevropské	Postkomunistické
Okruh determinant	Socioekonomické (různý efekt)	Teorie modernizace	Teorie rozčarování
	Institucionální (podobný efekt)	Teorie institucí	

Zdroj: Autor s inspirací v Norris (2002; 2004) a Pacek et al. (2009).

Výše prezentovaná tabulka 1 staví na členění makro-teorií volební účasti pomocí dvou rozměrů – horizontálního, který je ukotven na základě dvou tradičních typů vysvětlujících faktorů, tedy socioekonomických a institucionálních (Norris 2002; 2004; Blais 2006; srov. Lane – Ersson 1990; Lijphart 1999; Linek 2011), a vertikálního, jenž poukazuje na teritoriální limity teorie, když se zabývá podmíněností systémových přístupů k explanaci volební účasti odlišným historicko-politickým dědictvím. U horizontálního rozměru uvádím v závorce typ efektu napříč státy. Různý vliv u socioekonomických faktorů má reflektovat, že z hlediska kontextu států se západoevropským a postkomunistickým dědictvím se dá poukázat na rozpor mezi teorií modernizace a teorií rozčarování. Jednoduše řečeno, tyto teorie – byť využívají k vysvětlení totožné proměnné – si svým obsahem navzájem odporují. Naopak u institucionálních determinant lze nacházet spíše periferní rozdíly, a lze tedy dovozovat, že jak ve starých, tak nově demokratizovaných společnostech se

budou mít vysvětlující proměnné podobný efekt. Podrobněji strukturaci tabulky objasní kapitoly níže.

Komunistické dědictví: Ústřední bod rozdílů ve volební účasti

V okamžicích kolapsu nedemokratických režimů Východního bloku na přelomu osmdesátých a devadesátých let nabrala volební participace epizodně mimořádných rozměrů.³ Výsledky „vstupního“ volebního klání do značné míry předurčily budoucí konvergenci postkomunistických zemí k osvědčenému západnímu modelu demokracie. Po prvních svobodných volbách se však politická moc dostala do rukou nových elit, jejichž vládnutí bylo konfrontováno nejen s kolísavými výsledky hospodářství, ale též s různými typy afér a netransparentního jednání. Soutěž o mandáty tak ve středovýchodní Evropě rychle ztrácela ohlas (viz graf 1) a míra volební participace se nyní nachází hluboko pod průměrem západoevropských demokracií (Kostadinova 2003; 2009). Že existují na první pohled zřetelné rozdíly mezi starými a novými demokraciemi, dokládá tabulka 2, která srovnává účast ve volbách konaných po roce 1990. Tabulka mj. ukazuje, že západoevropskému standardu se volební participace přiblížila pouze v období velkých očekávání těsně po pádu starého režimu na počátku devadesátých let. Pokud bychom tyto volby brali jakožto specifické případy a do výpočtu je nezahrnuli, bude průměrná volební účast v nově demokratizovaných státech Evropy téměř o 15 % nižší než ve starých demokraciích.⁴

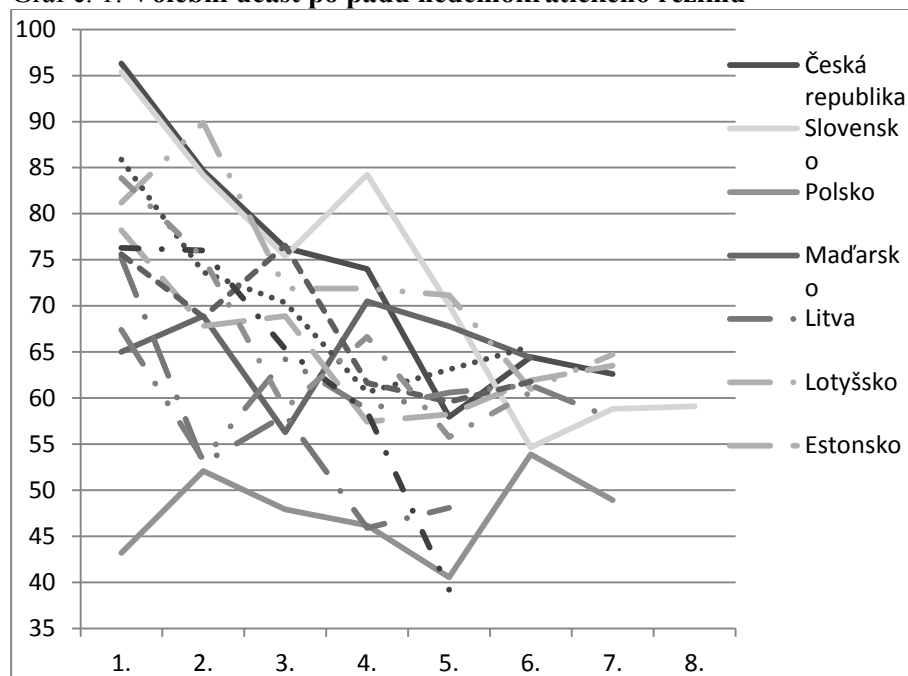
Po pádu předstíraných demokracií se řada postkomunistických režimů více či méně úspěšně snažila o navázání kontinuity s předtotalitní fází vývoje, což se projevovalo mimo jiné urychlenou transformací národní ekonomiky, znovunabytím politických svobod či přijetím nových ústav. Zkušenost s nedemokratickým režimem nicméně lze i více než dvacet let po dezintegraci Východního bloku dál chápat jako významný prvek, jenž striktně dělí evropské demokracie do dvou svěbytných kategorií, a zároveň dává oprávnění k úvaze o specifických rysech volebního chování v nových demokraciích. Jak ale přiblížit mechanismus, který propojuje komunistické dědictví a volební chování? V podstatě se lze opřít o poznatky pocházející z teorií, které vysvětlují volbu určité strany. Tento text usazuje rozdíly v míře participace do širšího rámce

³ Vysoká účast v prvních svobodných volbách ale nebyla úplným pravidlem. Např. v Polsku se v roce 1991 do volebních místností dostavilo jen 43,2 % oprávněných voličů (IDEA 2012).

⁴ Nutno dodat, že nejen „vstupní“ volby mohou být považovány za odchylující se případy. V některých postkomunistických zemích se po pádu autoritativních režimů potýkali s problémy konsolidace demokracie. Za „kritické“ volby, jež se svou povahou výrazně odlišovaly od běžných (což se projevilo i ve volební účasti), bychom mohli označit např. ty, které se konaly na Slovensku v roce 1998 nebo v Chorvatsku v roce 2000. Pokles účasti tedy nutně není lineární. Dokládá to i graf 1.

Michiganského modelu stranické identifikace, jehož bázi politická věda převzala ze sociální psychologie.⁵

Graf č. 1: Volební účast po pádu nedemokratického režimu

Zdroj: Autor na základě IDEA (2012). Pozn.: Vodorovná osa představuje sekvenci parlamentních voleb od pádu nedemokracie; svislá míru volební účasti.

Tabulka č. 2: Volební účast v parlamentních volbách po roce 1990

	Průměr	MIN	MAX	N
Staré demokracie	77,0	42,3	97,2	136
Nové demokracie	65,1	39,2	96,3	77
Vstupní volby	77,0	43,2	96,3	12
Bez vstupních voleb	62,9	39,2	89,3	65

Zdroj: Autor na základě IDEA (2012). Pozn.: Data (s výjimkou N) uvedena v %.

⁵ Michiganský model stranické identifikace spadá pod vysvětlení volební participace na *individuální* úrovni výzkumu (k nim podrobněji viz van Ham 2010). V této studii, která je usazena na *agregované* úrovni, není sám o sobě testován, ale slouží jako přemostující mechanismus z individuální úrovně, kterým lze ospravedlnit konstrukci vztahu mezi nezávislými a závislou proměnnou (vystupuje jako by v roli středního členu kauzálního efektu). Podobně jsou v textu využity i další mikro-vysvětlení volební účasti. Např. u teorie institucí jde o mikro-teorii racionální volby, která se taktéž zabývá chováním jedinců a nikoli agregátů.

Stranickou identifikací se rozumí dlouhodobá psychologická vazba, která zajišťuje politické straně podporu v různých typech voleb. Jedná se o citovou orientaci jedince k nějakému skupinovému objektu v jeho prostředí, přičemž politická strana je právě jednou z možných skupin, k níž si jedinec může vytvořit identifikaci různé intenzity (Campbell et al. 1960; Blais et al. 2001). Pro výzkum politické angažovanosti je zásadní, že pokud občan aktivně hlasuje pro určitý subjekt stranicko-politické soustavy, protože – jak obratně zjednodušuje Norris (2004: kap. 6) – je jeho srdeční záležitostí, znamená to zároveň, že navyšuje procento volební účasti. Někteří autoři proto neváhají stranickou identifikaci využívat k explanaci volební účasti (např. Heath 2007). Takový postup se zdá být upotřebitelný především na individuální rovině zkoumání, kdy se dá pomocí dotazníkových šetření zjišťovat, jak determinuje síla identifikace šanci jedince na to, že se dostaví do volební místnosti. Na úrovni systémové (nadindividuální) lze akcentovat ty aspekty stranické identifikace, které se vážou ke stranickému systému té či oné společnosti.

Jelikož se stranická identifikace má vytvářet a prohlubovat v průběhu politické socializace, je pro její působení klíčové, aby ve stranicko-politické soustavě existovaly subjekty s poměrně dlouhou tradicí. Uvedená podmínka je bezesporu naplňována ve stabilizovaných demokraciích západní Evropy, nicméně v postkomunistickém prostoru se po revolučních událostech vytváří zcela nová struktura politických stran. Naprostá většina oprávněných voličů se přitom socializovala v období nedemokratického režimu, a proto mohou pociťovat hlubší identifikaci (ať už pozitivní, nebo negativní) pouze ke komunistické straně, popř. jejím satelitům (srov. Vlachová 2003). Jinými slovy, nižší míra konsolidovanosti stranických systémů v nových demokraciích vede ke stavu, kdy značná část občanů necítí k žádné ze stran hlubší afektivní vazbu. A jelikož je stranická identifikace jedním z hlavních prediktorů volby strany, málo identifikovaný občan žijící v kontextu postkomunismu se nemusí dostavit do volební místnosti. Tímto způsobem komunistické dědictví snižuje volební účast samo o sobě.

Uvedený mechanismus není bezproblémový. Zprv je třeba brát v úvahu vstupní volby na začátku devadesátých let, pro něž byla symptomatická masivní vlna politické participace. Přitom stranická soustava v daném okamžiku byla zcela nevyvinutá, a lidé tím pádem stranicky neidentifikovaní. První svobodné volby, stvrzující kolaps autoritarianismu, je ovšem třeba chápat jakožto moment velkého dramatu, kdy se rozhodovalo o budoucím režimním typu, a proto jsou deviantními případy. Jiným, dle mého soudu o něco silnějším vysvětlením daného jevu může být, že na přelomu osmdesátých a devadesátých let kulminovala zvláštní forma negativní stranické identifikace vůči komunistické straně, jež zapříčinila explozi angažovanosti.

Zadruhé se hodí pozastavit nad hlediskem vývoje volební účasti v čase. Během více než dvaceti let po pádu nedemokracií si určitá část voličů již mohla stranickou identifikaci s některým ze subjektů stranického systému utvořit, avšak volební účast v posledních volbách se nijak zvlášť nezvyšuje, spíše dochází k její oscilaci kolem určité hodnoty (obvykle v rozmezí 55 až 65 %; viz Graf č. 1). K této kritické poznámce se lze vymezit právě s ohledem na pochybnou konsolidovanost postkomunistických stranických soustav. Není výjimečné, že se po každých volbách kromě poměru sil mezi stranami mění také složení subjektů, které jsou zastoupeny v legislativním tělese. A to nejen v důsledku vyšší fluktuace postkomunistických voličů, ale také kvůli častým stranickým rozkolům a pletichám. Občan, který během volebního období zvolna nabýval identifikace s některým subjektem, se po vnitrostranických tenzích musí opětovně přeorientovávat, anebo raději k volbám vůbec nepřijde. V důsledku toho není v drtivé většině nově demokratizovaných zemí zaznamenáván žádný přírůstek míry volební participace v čase.

Kromě stranické identifikace, jejímuž (ne)fungování připisují hlavní podíl na existenci rozdílů v míře volební účasti napříč západoevropským a východoevropským kontextem, je možné rozlišit nejméně dalších sedm vzájemně propojených rovin „příběhu postkomunismu“, které přispívají k precizaci vztahu mezi nedemokratickou minulostí a současnými vzorci politické participace (Rose 2009; Pop-Eleches – Tucker 2009; Pop-Eleches 2009; Bernhagen – Marsch 2007; Bohrer et al. 2000; Nohlen 2002; Smith – Matějů 2011):

- (1) *Individuální zkušenost s nedemokracií.* První dodatečná rovina upozorňuje na psychologické aspekty žití v nedemokratickém režimu. Lidé, kteří prožili podstatnou část svého života v daném prostředí, vykazují vlašný až odmítavý vztah k politickým institucím, které jakožto nástroj permanentní kontroly centra zabezpečovaly udržování chodu systému. Rovněž neomezená vláda hegemonní strany (limitovaná fakticky jen „moskevským majákem“) se může podepisovat na současné nedůvěře občanů k politickým stranám. Ostatně snaha o zakládání nepolitických hnutí na sklonku osmdesátých let přináší poměrně jasný doklad o averzi občanů ke stranické politice.
- (2) *Personální zkušenost s tranzitivní érou.* Tato kategorie přemostění bere ohled na aspekty života v období kolapsu režimu a následné demokratické tranzice. První svobodné volby představovaly moment velkého dramatu a vítězství opozičních sil přineslo patřičnou dávku euforie. Jenže ideály vzápětí vystřídal zklamání, a to zejména v souvislosti s novým štěpením společnosti na ty, co díky ekonomické transformaci získali, a ostatní – někdy označované dichotomií vítězů a poražených („winners“ vs. „losers“).

- (3) *Změna individuálních socio-demografických rysů v komunistické éře.* Stopu komunismu lze najít také v odlišné sociální struktuře nových demokracií. Velkolepý plán rozvoje Východního bloku se například opíral o signifikantní nárůst úrovně vzdělanosti. Ve světle ideologického východiska, které se překrývalo s ideou rovnostářství a vykreslovalo dělnickou třídu jako nositelku pokroku, však vyšší vzdělání lidem nepřinášelo vyšší příjmy. Oproti západním demokraciím tak v komunistických společnostech vznikla do značné míry unikátní skupina vzdělaných, ale relativně chudých občanů. Odlišná sociální struktura společnosti tím pádem může být dalším klíčem k pochopení odlišností ve volebním chování postkomunistických voličů.
- (4) *Formální instituce zděděné z nedemokratické éry.* Stát v komunistické epoše prostupoval prakticky všechny oblasti lidského života. Zabezpečoval kvantitativně velmi rozsáhlý objem veřejných služeb, a občané si proto navykli na jistotu pracovního místa nebo na bydlení zabezpečované státem (širěji můžeme hovořit o tzv. „free-lunch mentality“). Po pádu nedemokracie se státní paternalismus postupně redukoval, následkem čehož vznikaly sociální tenze. Zabezpečení práce pro občany je dodnes chápáno jako státní úkol, a to často významnější než pořádání pravidelných voleb a zajištění ochrany menšin. V reakci na tento fakt nabízejí politické strany jen těžko splnitelné sliby a výsledky vládních sestav neodpovídají volebním programům, pro které byly dané subjekty zvoleny. I proto jsou občané postkomunistických států více kritičtí k fungování institucí než jejich protějšci ve starých demokraciích.
- (5) *Neformální instituce a jejich ceremoniální role.* Nedemokratický režim zůstával akceschopný i díky satelitním organizacím, v nichž se často vyžadovala účast. Naopak nezávislá uskupení byla marginalizována. Mládežnické organizace nebo odbory sice znamenaly určitou formu zapojení občanů do veřejných záležitostí, ovšem způsobem, jenž se zřetelně odlišoval od západoevropského standardu. Budování mezilidské důvěry tak lze označit přinejmenším za problematické, a to i prizmatem skutečnosti, že satelity komunistické strany naopak udržovaly atmosféru třídního konfliktu a zasazovaly se za razantní přístup k politickým oponentům. Postkomunistické společnosti se s deficitem občanství alespoň prozatím nedokázaly srovnat a nadále se vyznačují nedostatkem kredibilních organizací občanské společnosti a lidí v nich zapojených, ale také deficitem zdrojů. Nízká míra občanské participace může implikovat nedůvěru v mezilidských vztazích, která pak sekundárně negativně působí na míru volební účasti.
- (6) *Vztah kapitalismu a demokracie.* Kontextuálně podmíněné odlišnosti ve volebním chování se jeví jako ospravedlnitelné rovněž s ohledem ke stranicko-politickým soustavám postkomunistických zemí. Tradiční rozpor

levice versus pravice totiž nabývá v nových demokraciích zcela jiných konotací než v západní Evropě. Spíše než konkrétní obsah politik tento spor reprezentuje vztah k autoritářské minulosti. Komunismus je tak jakýmsi „morálním kompasem“ navigujícím voliče.

- (7) *Neefektivní propagátoři demokracie.* Poslední bod přemostujících mechanismů staví na kontradikci nižší a střední třídy v postkomunistických společnostech. Mobilizaci střední třídy z doby před druhou světovou válkou starý režim účelově paralyzoval a naopak se snažil o shora řízenou aktivizaci dělnictva. Daná regulace (kvazi-)politických projevů v komunistických státech vykrystalizovala po zhroucení starého režimu tím způsobem, že nižší třídy bývají mobilizovány v podobném rozsahu jako v západní Evropě, ovšem jejich podpora demokratickým hodnotám se zdá být slabší. Naopak postkomunistickou střední třídu lze charakterizovat jako demokraticky smýšlející, ovšem málo zapojenou do politického procesu. Pasivní střední třída v kombinaci s nižšími třídami, jejichž vztah k demokracii je ambivalentní, může taktéž přispívat k rozdílným rysům volebního chování na agregované úrovni.

Teorie modernizace

Diskuse o vlivu socioekonomických národních proměnných na volební účast spadají pod přístup, který se souhrnně označuje jako teorie modernizace. Modernizace, jejímž propagátorem se stal např. Ronald Inglehart nebo Daniel Bell, představuje pozvolný historický proces systémových změn společenského, ekonomického, demografického a technologického vývoje od rurální společnosti přes industriální až po společnost postindustriální. Vlivem modernizace došlo k růstu životní úrovně, expanzi vzdělávání, urbanizaci v agrárních zemích, sekularizaci kultury, ovšem modernizace byla chápána též jako příčina vzniku nových států a postupující demokratizace. V rámci politické dimenze s sebou přinesla vyšší požadavky na aktivnější participaci v rozhodovacích procesech (Vráblíková 2008: 380; Norris 2002: 20-25).

Průvodním jevem modernizace je rozšiřování práva podílet se na politickém rozhodování, které pramení ze skutečnosti, že se přechodem k novější formě společenského uspořádání vytvářejí rozsáhlé skupiny vzdělaných a bohatých lidí, kteří se však chápou jako neplnoprávní (Říchová 2000: 267). Příchod moderní éry tak má na jedné straně všeobecně podporovat politickou participaci, avšak na straně druhé se zřetelně odklání od aktivit v tradičních hierarchických strukturách, jako jsou například politické strany (Norris 2002; Letki 2003: 5). Měla by tedy modernizace mít spíše pozitivní, anebo negativní efekt na volení, které lze v demokratických státech pojmut jako zcela rutinní záležitost? I přes jistou míru nekonzistence modernizační teorie většina autorů přichází s hypotézou, že příznivější socioekonomický kontext (a tedy silněji

modernizovaná společnost) v industrializovaných demokraciích vede k vyšší volební účasti (Powell 1982: 37; Blais – Dobrzynska 1998; Norris 2002: kap 2; Fornos et al. 2004: 912; Matilla 2003; srov. Brady et al. 1995; Evans 2004: 160-161). Občané žijící v místech s modernizovanou a výkonnou ekonomikou jednoduše jsou lépe informováni o politice, mohou jí věnovat více pozornosti a jsou aktivněji zapojeni do různých forem participace, včetně té, která se stala stereotypem všech západních demokracií.

Faktory, které charakterizují celkovou úroveň rozvinutosti státu, lze členit do několika základních dimenzí. Kromě nejvíce diskutované roviny prosperity, jež odkazuje k tomu, že modernizace probíhá proto, aby bylo zajištěno komplexní zvýšení životního standardu obyvatel, bývají akcentovány ještě další dvě dimenze – diferenciace a teritorializace (Říchová 2005: 20-22). V prvním případě jde o rovinu zabývající se typem hospodářské produkce a prosazením tržní ekonomiky. U teritorializace zase bývá zdůrazněno, že moderní stát s sebou přináší tendence k utváření jednoho rozhodujícího centra spjatého s politickým rozhodováním.

V rámci dimenze prosperity se obvykle považují za faktory determinující volební účast zejména bohatství společnosti, stupeň gramotnosti a střední délka života (Powell 1982: 37-38). Vyšší míra bohatství obecně přináší, že lidé nestrádají v základních potřebách, a tím pádem mohou rozšířit svůj rozhled na politické dění. Němečková (2009: 141) ovšem upozorňuje, že k dosažení „slušného“ standardu je zapotřebí relativně nízká částka. V bohatších státech se přitom hodnoty HDP na osobu nezdá pohybovat okolo třiceti až čtyřiceti tisíc amerických dolarů na obyvatele, a tudíž může bohatství působit jakožto samostatně stojící faktor pro vysvětlování poněkud nejednoznačně. Obdobné tvrzení berou v úvahu rovněž některé studie volební účasti, když tvrdí, že vliv ekonomického bohatství by od určité roviny již neměl výrazně ovlivňovat další nárůst volební participace (Blais – Dobrzynska 1998). Převáděno do matematické řeči, průběh závislosti mezi relativním HDP a volební účastí nemusí být lineární, ale spíše kopíruje průběh logaritmické funkce.

Stejně jako bohatství i zisk znalostí přispívá k vyšší výsledné kvalitě života, která tvoří předpoklad jedincova zájmu o politiku. S rostoucí mírou vzdělání rostou příjmy, zrychluje se zavádění nových technologií, a tím také celkový ekonomický růst. Třetí determinant z oblasti prosperity, střední délka života, bývá přikládána možná ještě větší důležitost než faktoru vzdělání, neboť odkazuje k většímu zdraví lidí, hodnotě výživy, ke kvalitě zdravotnických služeb, ale třeba také k míře devastace životního prostředí a úrovni kriminality (srov. Němečková 2009: 140).

Ve snaze o komplexní měření vývojového stádia společnosti využívají někteří badatelé v oblasti politického chování (mj. Norris 2002: 11) sofistikovanou kombinaci proměnných charakterizujících modernizaci, a to

v podobě kompozitního indikátoru, kterým je index lidského rozvoje (*Human development index*, HDI). Tento index, používaný od začátku devadesátých let Organizací spojených národů ke standardizovanému vyjádření kvality života v komparativní perspektivě, pokrývá tři základní pilíře pro naplnění lidské existence – žít dlouhý a zdravý život, získávat znalosti a mít přístup k materiálním zdrojům (Kotýnková – Kubelková 2010). Ačkoliv bývá lidský rozvoj považován za celistvý ukazatel modernizace, ve světle tří zmíněných modernizačních dimenzí je nutné s tímto názorem polemizovat. Jeho hodnota totiž dokáže postihnout jen jednu klíčovou dimenzi pokroku – prosperitu.

Protože je pole modernizace širší, jeví se jako příhodné uvažovat o dalších znacích, které by reflektovaly zbývající dvě roviny modernizace. Diferenciace se spojuje s novým stavem věcí v dělbě práce a ekonomické výkonnosti státu. Bráno touto optikou, úroveň modernizace společností může reflektovat velikost neagrární populace – tedy podíl lidí zaměstnaných mimo zemědělství (Birch 2003: 65). Hospodářská činnost bývá obvykle členěna podle historického hlediska na primární, sekundární, terciární a kvartérní sektor. Zemědělství se přitom zařazuje do sféry primární. S tím, jak se modernizovalo hospodářství, ubýval počet lidí, kteří realizovali svou ekonomickou aktivitu ve vývojově starších sektorech. Nižší podíl osob zaměstnaných v agrární sféře tak odkazuje k vyšší úrovni modernizace⁶ (Němečková 2009: kap. 6).

Při zkoumání volební účasti bývá do množiny socioekonomických faktorů zařazována také koncentrace populace do měst (mj. Kostadinova 2003; Geys 2006). Ta může mít důležitost při hledání faktorů popisujících teritoriální dimenzi modernizace, neboť se zabývá procesem vnitřní migrace obyvatelstva jakožto odpovědi na měnící se podmínky v hospodářství a společnosti (Řichová 2005). Modernizace je tím pádem spojena s utvářením jednoho rozhodujícího centra, pólu růstu, v němž lidé mohou lépe realizovat své zájmy v oblasti zvyšování vlastního životního standardu, a to např. díky lepší dostupnosti pracovních míst, redukci dopravních nákladů, ale také třeba s ohledem na množství pořádaných kulturních akcí apod.

Soustředění populace do městských sídel dále implikuje přesvědčení, že skupinový nátlak na lidi, kteří jsou rozptýleni po určitém rozsáhlém teritoriu, se snižuje a ruku v ruce s tím je mnohem obtížnější takové voliče mobilizovat. V celcích s vyšší hustotou populace by tedy měla být zaznamenána vyšší volební participace (Blais – Dobrzynska 1998: 242-243). Proti tomu Geys (2006: 643) tvrdí, že koncentraci populace lze využít spíše jako ukazatel

⁶ Proměnná podíl lidí zaměstnaných v, popř. mimo zemědělskou sféru se zatím ve studiích volební účasti příliš neetablovala (výjimkou Birch 2003). Jak ale vyplývá ze základního Sollowova modelu ekonomického růstu, determinantami modernizace nejsou jen akumulace fyzického kapitálu a úroveň práce, kterou vytvářejí lidé (lidského kapitálu). Stejně důležitým prvkem pro modernizaci je technologická změna, která jako jediná přispívá k růstu v *dlouhodobé* perspektivě (Němečková 2009). Autor proto zahrnuje tento faktor pod modernizační přístupy a v kontrastu s předchozími studiemi mu přikládá velkou míru důležitosti.

rozdílů mezi urbánními a rurálními oblastmi. Města bývají silně individualistická, a proto v nich existuje menší sociální tlak na volbu. Naopak rurální oblasti jsou charakteristické svým personalismem a lidé často znají kandidáty osobně, což snižuje cenu za shromáždění informací o těch, kteří se ucházejí o úřad – a tedy zvyšuje volební účast. Ač se může zdát vztah mezi koncentrací populace a mírou volební participace ambivalentní, dále v textu se budu přiklánět spíše k prvně jmenované interpretaci Blaise s Dobrzynskou (1998). Voliči ve městech totiž obecně bývají vzdělanější, mívají vyšší příjmy a i pro politické strany se může zdát účelnější mobilizovat prostřednictvím kampaní v sídlech s vysokou hustotou obyvatelstva, neboť svým podnětem mohou zasáhnout větší počet lidí (Mo et al. 1991).

V této studii přiřazuji konvenčně uvažované efekty modernizačního přístupu pouze souboru zavedených evropských demokracií, protože pro ně byl tento koncept určen. Za proměnné charakterizující jednotlivé dimenze modernizace považuji faktory lidského rozvoje, podílu neagrární populace a koncentrace populace do měst. Jelikož z teoretické diskuze vyplynulo, že tyto tři indikátory jsou typu „max“, tedy pro vysokou míru volební participace je žádoucí, aby jejich hodnota byla co nejvyšší, lze pro zjednodušení pracovat s jedinou hypotézou, která bude následující:

(H1) *Čím vyšší stupeň socioekonomického pokroku, tím vyšší volební účast v zemi západní Evropy.*

Teorie rozčarování jakožto protiklad modernizace v nových demokraciích

Vzestup komunistické ideologie po druhé světové válce přispěl k definitivnímu přerušení společné linie vývoje evropského kontinentu.⁷ Během čtyřicetileté periody nesvobody došlo k socializaci občanů, kteří dnes vykazují deficit v demokratických postojích a politické participaci (Bohrer et al. 2000). I přes relativní úspěch tranzitivního procesu bývají volby u části veřejnosti brány jako akt, který může jen těžko přinést zásadnější modifikaci v konstelaci elit.

Z hlediska socioekonomického rozvoje nedemokratický režim na jedné straně bezpochyby podnítil zvýšení životní úrovně širokých vrstev obyvatelstva, avšak na straně druhé jednalo se o jiný typ společenského pokroku než v západní Evropě. Komunistický způsob modernizace, situovaný do prostředí centrálně-plánovací ekonomiky, pracoval na bázi politické indoktrinace. V souhře s dalšími kvalitativními rozdíly, mj. se zaměřením na těžký průmysl a z toho plynoucí preferencí technického vzdělávání apod., by tak namísto standardního zjišťování, v jaké míře se rozvíjela společnost, spíše měla být pokládána otázka, o jaký druh rozvoje se jednalo (Pop-Eleches 2009;

⁷ Autor samozřejmě nechce tvrdit, že před nástupem komunismu byla Evropa zvlášť jednotná, danou tezí má spíše na mysli, že se razantně zvýšila polarizace mezi západem a východem kontinentu.

Rose 2009). Volební účast v postkomunistickém prostoru proto bývá některými autory konfrontována s typy vysvětlení, o nichž lze na jedné straně tvrdit, že jejich základ vychází ze stavu poznání využívaného pro industriální demokracie, ovšem na straně druhé bývají různorodě upravovány: Intenzita působení vysvětlujících faktorů v postkomunistickém prostoru má být s ohledem na jeho specifika buď odlišná, anebo mají mít tyto faktory zcela opačný efekt. Čili, pro explanaci politické participace lze aplikovat stejné modely, avšak s očekáváním silně odlišných výstupů (Bernhagen – Marsch 2007).

Základním argumentem této studie je modifikace modernizačního přístupu na *teorii rozčarování* (srov. Pacek et al. 2009; Kostadinova 2003). Komunistické dědictví tudíž nejenže samo o sobě snižuje účast (viz výše), ale zároveň specificky podmiňuje efekt socioekonomických proměnných. Kolaps autoritativního režimu doprovázel masivní tlak na participaci, jenž souvisel s vlnou nadšení a nedočkavosti směrem k systémovým reformám. První volby po pádu nedemokracií se obvykle vyznačují vysokou angažovaností, jež se odvíjí od očekávání hlubokých změn. Počáteční entuziasmus nicméně brzy opadl s procesem stabilizace demokracie a ekonomické rekonstrukce, které nedopadly tak idealisticky, jak si většina občanů představovala. Frustrace občanů z porevolučního vývoje má souviset také s podstatným propadem životního standardu některých vrstev společnosti, jenž byl dán především šokovou liberalizací cen, ovšem i domněním v přemíru korupce (Kostadinova 2009).

Jak jsem naznačil výše, existuje souvislost mezi kvalitativním typem rozvoje a charakterem režimu. Svěbytný profil komunistického rozvoje zapříčinil po kolapsu režimu v řadě států středovýchodní Evropy ekonomické i politické problémy. Z tohoto úhlu pohledu může komunistická modernizace přinášet jiné konsekvence pro politické chování: Ačkoliv sociální a ekonomické ukazatele na makroúrovni rostou, nemusí to nutně znamenat, že širokým skupinám občanů se daří lépe. Typicky nižším vrstvám společnosti, které v éře nedemokracie do určité míry oplývaly privilegovaným postavením, způsobil přechod ke kapitalismu často dramatický pokles životní úrovně, znemožnil jim získání dobře placeného zaměstnání a vzhledem k redukci sociální záchranné sítě je uvrhl do nejistoty ohledně vlastní budoucnosti. Při deprivaci pak nezanedbatelná část tohoto segmentu mohla volit tzv. strategii „*exit*“, tj. dobrovolné stažení se z politického života (srov. Hirschman 1970). Pro zvýraznění působení kvalitativně odlišných typů modernizace po druhé světové válce budu předpokládat, že zkušenost s komunismem podmiňuje efekt determinant socioekonomického pokroku takto:

(H2) *Čím vyšší stupeň socioekonomického pokroku, tím nižší volební účast v zemi postkomunistické Evropy.*

Alternativní vysvětlení – teorie institucí

Samotná modernizace však není jedinou teorií, kterou by literatura považovala za relevantní pro osvětlení toho, proč se volební účast napříč státy odlišuje. Druhý přístup, který představuje úhelný kámen výzkumu volební účasti na makroúrovni, se více dotýká samotného kontextu voleb. Hlasování je totiž systematicky řízeno volebním právem a ústavním uspořádáním, které se znatelně odlišuje stát od státu. Každý legislativní pořádek v návaznosti na to generuje určitý soubor pobídek, jež bývají chápány jako důležité prediktory volební účasti (např. Jackman 1987; Blais 2000; Birch 2003). Teorie vlivu institucí se tak ve své bázi zaměřuje na strukturu příležitostí pro zapojení občanů, studuje legislativou upravená „pravidla hry“ (*polity*) a také předpokládá racionální aktéry vedené snahou o minimalizaci nákladů a maximalizaci užitku (Norris 2002: 25-26). Ve světle studie Franklina, Lyonse a Marshe (Franklin et al. 2001) dále v textu pracuji se třemi institucionálními rovinami. Jedná se o význam voleb, povahu volební procedury a cenu za volení (viz také Millard 2004).

První rovina se odvíjí od toho, jak si volby do dolní parlamentní komory svým významem stojí v porovnání s ostatními volebními klánými, které se konají na území daného státu. Daný přístup zrcadlí klasický předpoklad teoretiků druhořadých voleb, Karlheinz Reif a Herman Schmitta (1980), že účast ve volbách se snižuje s tím, jak ubývá politické moci, která je „v sázce“ (*less at stake*). Z pohledu těchto badatelů bývají jako nejvýznamnější zpravidla brány volby do národního parlamentu; ty pojmají jako volby prvního řádu. Na základě analýzy prvních voleb do Evropského parlamentu pak stanovují rysy voleb druhořadých.⁸ Konstatování o maximální důležitosti parlamentních voleb přitom může platit pouze v parlamentarismu. V semiprezidenčních režimech, popř. prezidenčních, bývají u legislativních voleb sázky mnohem nižší. V této analýze se vyskytují parlamentní volby, jež se konají ve dvou různých typech režimů (parlamentní a semiprezidenční), a proto se dá očekávat, že v zemích s parlamentním systémem bude vyšší volební účast než v zemích, kde není parlamentarismus.

Význam konkrétních voleb si kromě samotného voliče uvědomují rovněž kolektivní aktéři (Vráblíková 2009: 876-877; Císař et al. 2011: 137; srov. Putnam 1994; 1995). Politické strany a organizace občanské společnosti v otázce participace působí nejen jako součásti „školy demokracie“, ale také jako ti, kteří mobilizují ve chvíli, když jsou k tomu sami motivováni. V případě volební soutěže, kterou považují za důležitou, z jejich strany existuje

⁸ Teorie druhořadých voleb však sama o sobě v současné době může jen těžko vysvětlovat volební účast. Participace ve volbách do Evropského parlamentu klesá, přestože od osmdesátých let dochází k přesunu pravomocí na tuto instituci (např. formou ustavení legislativních procedur spolupráce či spolurozhodování). Přestože je tedy nyní, řečeno za pomoci Reifova a Schmittova slovníku, „více v sázce“, účast se nezvyšuje (Mattila 2003: 453).

maximální snaha o uvedení občanů do pohotovosti. Projevuje se to v rozsahu volebních kampaní i organizací akcí, které doprovázejí volební klání (Jackman 1987; Kahn – Kenney 1999; Birch 2003). V případě většího počtu hlasování tím pádem existuje vyšší pravděpodobnost, že občané budou zasaženi podnětem, který je upozorní na konání volební soutěže. Na druhou stranu se ale lze domnívat, že příliš časté konání voleb zapříčiňuje únavu z hlasování, a tím pádem bude míra participace nižší (viz Franklin 2003). Na národní úrovni přitom může přitahovat pozornost zejména výběr prezidenta jakožto nejvyššího ústavního činitele republiky, bez ohledu na šíři jeho kompetencí. Ideálně by sice mělo platit, že v parlamentních republikách je hlava státu volena nepřímou, kdežto v (semi)prezidencialismech jej vybírají samotní občané. Řada evropských států, mj. Rakousko, Polsko, Slovensko a od roku 2013 také Česká republika, nicméně charakter ideální typizace nenaplnují. Proto by případně šlo pracovat s dalším vstupním předpokladem o tom, že v zemích s přímo legitimovanou hlavou státu bude vyšší volební účast než v zemích s nepřímou legitimovanou hlavou státu (srov. Tavits 2009).

Důležitost voleb se dále odvíjí od kompetitivní povahy konkrétního hlasování. V situaci, kdy každý hlas může způsobit podstatný obrat ve výsledku soupeření politických stran, existuje velká motivace k účasti. Naopak, jestliže z atmosféry ve společnosti vyplývá, že vítěz klání je předem znám, a hlasování pouze určí počet křesel, které daný subjekt obsadí v parlamentu, narůstá apatie (Kostadinova 2003; Birch 2003: 72; Blais – Dobrzynska 1998; Millard 2004). Podíl těch, kteří se aktivně zúčastní hlasování, tak může ovlivňovat faktor těsnosti volební soutěže s tím, že čím těsnější jsou volby, tím vyšší je volební účast.

Mimo roviny významu leží těžiště teorie institucí v nastavení volební procedury. Rozhodnutí, jestli volit, anebo absentovat, totiž může pocházet z uvažování o účincích volebního systému. Předchozí studie obvykle pracovaly s přesvědčením, že volební účast bude vyšší tam, kde se k selekci kandidátů využívají proporční pravidla. Tuto hypotézu se navíc poměrně úspěšně dařilo podporovat testováním na datech⁹ (Jackman 1987; Blais – Carty 1990; srov. Hollander 2009). Proč právě systémy poměrného zastoupení? Převodovou pákou, jež detailněji přibližuje proces ovlivňování míry participace, nacházíme v individuálním pocitu politické efektivity. V prostředí poměrných formulí se hlasování zdá být více účelné než ve většinovém, poněvadž existuje vyšší pravděpodobnost, že odevzdaný hlas se bude počítat do finální alokace křesel

⁹ Povaha volebního systému bývá měřena pomocí míry disproportionality. Tento postup je však z hlediska kauzality riskantní, neboť výsledek voleb samozřejmě nemůže být znám před jejich konáním. Jak rozporuje Evans (2004: 159), efekt (volební účast) by nastal před příčinou (disproportionalita). Bývají proto rozlišeny dva formáty studií podle toho, jak se vypořádávají s tímto problémem: Zatímco (1) *ex post* studie nerespektují požadavek časové posloupnosti příčina/následek a využívají výsledky aktuálních voleb, (2) *ex ante* studie se snaží vyjádřit férolost prostřednictvím předešlých výsledků voleb, výzkumů veřejného mínění, zpráv z novin atp. (Geys 2006: 647).

(Karp – Banducci 2008; Linek 2010; Weldon – Dalton 2010). Evans (2004) ovšem upozorňuje, že efekty volebního systému na procento těch, kteří přijdou k urnám, mohou být přímé i nepřímé. Na pomoc si bere duvergeriánskou a sartoriovskou agendu, která pracuje se vztahy volebního a stranického systému. Volební procedura ovlivňuje konstelaci stranické soustavy, a ta pak jakožto zprostředkující element působí na volební účast. Nepřímý mechanismus vlivu systému selekce kandidátů na volební participaci tudíž může vést k opačným závěrům, než na jakých se shoduje mainstreamová literatura. V proporčních systémech mají voliči prostor hlasovat pro jejich postoj nejlépe odpovídající stranu (*true party*) s tím, že existuje relativně vysoká pravděpodobnost, že jejich hlas nepropadne. Jenže výstupy takových voleb jsou pro mnoho voličů špatně čitelné, nejsou-li budoucí vládní koalice známy již před volbami. Při použití většinových pravidel (zejména pak systému prvního v cíli) naopak existují jednoznačné alternativy, z nichž jedna má silný potenciál stát se celkovým vítězem a samostatně skládat vládu. Pro voliče, kteří preferují „čistý výsledek“, jsou pak většinové systémy atraktivnější, a tudíž by volební účast měla stimulovat právě pravidla generující většinové výstupy (Ibid: 158-159; Norris 2004).

Konečně za třetí dimenzi institucionalismu označují cenu za volení. Ta se váže na tzv. paradox racionálního voliče (Riker – Ordeshook 1968; Millard 2004). V některých situacích se hlasování zdá být iracionální, neboť očekávané benefity nepřevýší cenu za volbu.¹⁰ Tu můžeme vyjádřit dvojím způsobem: (A) Jako čas strávený nad shromážděním informací o kandidátech a stranách, abychom si utvořili názor, komu dát hlas, (B) čas strávený návštěvou volební místnosti. Blais (2000: kap. 4) ukazuje, že voliči buď (1) vnímají cenu jako nulovou (a tudíž volení může být racionální), anebo (2) berou cenu za volení jako velmi malou, přičemž je volba ospravedlněna tím, že (2a) cena je tak malá, že se lidé neobtěžují porovnávat ji s benefity (racionální¹¹), popřípadě (2b) chápou, že cena je sice vyšší než benefity, ale dostavení se do volební místnosti berou jako morální povinnost (neracionální) (k volebnímu kalkulu více Downs 1957: 267; Jou 2010: 1034-1038). Z hlediska paradoxu racionálního voliče bývají nejčastěji posuzovány obtíže, které jsou spojeny s volebním aktem samotným. Míra volební participace se tak proměňuje v závislosti na požadavku volební registrace (Geys 2006) a na technickém průběhu voleb (umožnění volit poštou, ve dnech pracovního klidu aj.), které mohou neúměrně zvýšit cenu za hlasování (Birch 2003).

¹⁰ Kalkul racionálního voliče je vyjádřen jako $P \times B > C$, kde P představuje pravděpodobnost, že kandidát vyhraje, pokud jedinec půjde volit, B jsou individuální benefity z volby, když je preferovaný kandidát zvolen, a C je cena za volení (Morton 1991).

¹¹ Je totiž neracionální zabývat se kalkulací zisků a ztrát, když jsou oba zcela zanedbatelné.

Tyto přístupy víceméně neuvažují kategorii benefitů, ale cílí na to, co stojí volení. Zisky z volby přitom jsou stejně důležitou kategorií pro racionálního voliče jako cena, neboť bez jejich postihnutí nemůžeme „vypočítat“, jestli volba koresponduje s racionalitou. Očekávané benefity jsou popisovány jako šance každého voliče na ovlivnění výsledku (Morton 1991). Jaká je ale pravděpodobnost, že jeden hlas (*decisive vote*) může rozhodnout celou soutěž? Jednoznačně bude větší, pokud bude právo volit svěřeno co nejmenší skupině lidí. Politický život v početně velkých společnostech má sklon být neosobní, zatímco malé komunity bývají jasněji ohraničené, vztahy mezi lidmi jsou zde lépe rozpoznatelné, a tudíž aktivita převažuje v malých jednotkách (Verba – Nie 1972: kap. 13; viz také Oliver 2000). Zvětšující se populace tím pádem očekávané benefity zmenšuje, a tudíž by mělo platit, že čím nižší je počet obyvatel, tím vyšší bude volební účast.

Přestavení institucionalismu může v dosavadní podobě plodit určité kontroverze, jelikož existují autoři, kteří ve svých textech pracují s podstatně objemnějšími sadami determinant tohoto charakteru (srov. Siaroff – Merer 2002). Kvůli nižšímu počtu případů v analýze již však k uvedeným rovinám doplním jen jeden faktor, jehož vliv byl prokázán v převážné většině předchozích prací – povinnost volit (Geys 2006). Optikou racionálního kalkulu zvyšuje zákonná regulace povinnosti zúčastnit se hlasování cenu za případné absentování (např. Singh 2011). Intenzita pobídek k volení bývá přitom úměrná míře sankcí, které jsou vynucovány od absentérů (pokuta, zbavení hlasovacího práva, administrativní sankce jako zákaz vydání pasu nebo řidičského průkazu aj.) (Gratschew 2004). Už Powellova pionýrská studie ukazuje, že nálezy o efektu povinného hlasování bývají velmi robustní, čímž má tento faktor silný explanační potenciál (viz Powell 1980). Pro tuto studii má kontrola dané proměnné klíčový význam, poněvadž právě volební povinnost může velmi výrazně podtrhovat kontrast ve volební účasti mezi starou a novou Evropou. V postkomunistickém prostoru totiž nenajdeme stát, kde by byl tento silný institut právně ukotven¹² (Birch 2003).

Komunismus jakožto společensko-politický systém zanechal nesmazatelnou stopu i v oblasti institucionálního rámce, především co se týká volebního práva. V nedemokratické éře sice nebyl formálně uveden v život silný institut volební povinnosti, nicméně v den voleb aktivisté komunistické strany opakovaně obcházeli absentéry a přesvědčovali je, aby odevzdali svůj hlas. Případná neúčast přitom byla monitorována a posuzována jako vyjádření nedůvěry

¹² Zkoumání efektu povinnosti volit je ovšem do určité míry problematické. V západní Evropě existují země, kde se od tohoto institutu upustilo, popř. docházelo k promíjení sankcí za nevolení. Voliči socializovaní v éře povinné volební účasti mohou i přes eliminaci ceny za absentérství vykazovat jistou setrvačnost v otázce hlasování. Volení se jednoduše u nezanedbatelné části občanů stává zvykem (hovoří se o tzv. habituální hlasování; viz Green – Shachar 2000). A tento zvyk mohl být naučen v éře volební povinnosti. Povinnost volit tak může ovlivňovat míru volební účasti i poté, co byla odstraněna.

socialistickému zřízení. Podle Sarah Birch (2009: 4-5) se tak jednalo o neformální, nicméně sankcionovanou volební povinnost. Sankci se přitom mohla projevovat například ztrátou schopnosti pracovního postupu nebo v šanci získat nedostatkové zboží. Zároveň reálně nefungoval pluralismus politických stran, a nelze proto hovořit o soutěživosti voleb. Volby vesměs sloužily jako rituál upevňující mocenské postavení komunistické strany (Jágerová Ondráčková 2009). Po kolapsu režimu byl takový charakter voleb zapovězen. Občané si najednou mohli bez obavy z represe vybrat, zdali se účastnit hlasování, a taktéž jim bylo umožněno dát hlas některému z větší množiny soutěžitelů. Definice racionality se ale v případě občanů v nových demokraciích nijak zvlášť neodlišuje od západoevropského vnímání. Jinak řečeno, voliči používají obdobnou rovnici racionálního kalkulu, a proto by bylo nadbytečné stavět do kontrastu vůči institucionalismu další novou teorii (Pacek et al. 2009).

Data a metody

V této práci využiji data o volební účasti a vysvětlujících faktorech za národní úroveň. Budu analyzovat datový soubor volebních klání ze 36 evropských zemí. Předem vylučuji státy, které vykazují nízkou demokratickou výkonnost – Albánii, Bělorusko, Bosnu a Hercegovinu, Černou Horu, Kosovo, Makedonii, Moldavsko, Rusko a Ukrajinu (Freedom House 2012).¹³ Analýzu omezují na parlamentní volby (u bikameralismů budou brány v úvahu volby do dolní komory) po roce 1990, čímž docházím k počtu 213 případů.¹⁴ Hlavní důvod, proč se zabývám až situací od počátku devadesátých let, je snaha přizpůsobit se nově demokratizovaným státům Evropy. K dispozici tak jsou průřezová data v několika časových horizontech, což představuje v textech, které se týkají explanace volební účasti na systémové úrovni, zcela běžný stav (např. Blais – Dobrzynska 1998; Birch 2003; Kostadinova – Power 2007). Každá země je v souboru zastoupena čtyřmi až osmi volbami; seznam zemí a případů podrobněji uvádím v příloze A.

Dále je třeba představit techniku analýzy dat. Níže prezentuji modely s panelově korigovanými standardními chybami (*panel-corrected standard errors*) a Prais-Winstenovou transformací lineární regrese (Beck – Katz 1995). Tímto postupem se snažím o nápravu nesplnění základních předpokladů, které jsou spojeny s klasickými OLS modely. Především lze jen těžko počítat s tím,

¹³ Za demokratické budou označeny země, které disponovaly statusem svobodné země. Mimo uvedených byl vyloučen také Vatikán, který není z hlediska demokracie hodnocen. Přes všechny obtíže s tím spojené považuji celé Německo za stát západní Evropy, bez ohledu na jeho rozdělení po druhé světové válce (srov. např. Becker 2005). K volební účasti v oblasti bývalé NSR a NDR viz přílohu C.

¹⁴ V regresních modelech níže ovšem pracuji jen s 205 případy, a to v důsledku dodatečného vyloučení dalších osmi volebních klání pro nesplnění podmínky svobodné země. Jde o tři volební klání v Srbsku (1993, 1997, 2000), dvě v Chorvatsku (1992, 1995), dvě v Rumunsku (1992, 1996) a jedno na Slovensku (1998).

že volby ve stejné zemi představují „nezávislá opakování“. Typicky, zkoumáme-li volby v České republice, budou k sobě mít svou povahou blíží než volební klání v ostatních státech Evropy. Absence nezávislosti jednotek v každém panelu (tj. státu) tím pádem nutí k uvažování o úpravě běžného lineárního modelu. Výše uvedený postup transformace se přitom osvědčil u některých dřívějších studií, které se zaměřovaly na volební participaci (mj. Franklin et al. 2001; Fornos et al. 2004), a proto s ním pracuji i na tomto místě.

Dalším ze stěžejních předpokladů, který je třeba naplnit, je absence silné vzájemné závislosti mezi vysvětlujícími proměnnými. Vztah mezi prediktory zapříčiňuje, že se výsledky analýzy stávají nespolehlivými (Jackman 1987: 413, Kostadinova 2003: 753 aj.). Multikolinearitu zmiňují, protože to znamená potřebu ještě před samotným modelováním provést testování dat, které by vedlo k odhalení tohoto problému. Testování je zabezpečeno prostřednictvím inflačního faktoru rozptylu (VIF) v příloze B.

S ohledem na předpoklady o kontextuálně podmíněném efektu některých faktorů rovněž pracuji s *interakčními efekty* (Kam – Franzese 2007; praktické užití např. Linek – Lacina 2011; Anduiza Perea 2002). Níže představuji modely, v nichž jsou mimo vysvětlujících faktorů zahrnuty proměnné, které byly vypočítány násobením některého z regresorů postkomunismem. Interakční efekty tak vyjadřují spojený efekt kombinace dvou faktorů na závislou proměnnou. Regresní koeficienty u daných proměnných je pak nutné interpretovat jako podmíněné hodnotami původních determinant. V centru zájmu tohoto textu stojí interakce socioekonomických faktorů, neboť se opírají o silné teoretické ospravedlnění – směr závislosti by se měl v případě nových a starých demokracií lišit. Praktická využitelnost interakčních efektů může zpochybňována vznikem multikolinearity nezávislých proměnných. Interakční proměnné, jež byly vytvořeny násobením dvou faktorů, totiž mohou vykazovat velmi silnou korelaci k proměnným, z nichž byly vytvořeny (což se mimochodem potvrzuje také v této práci; viz přílohu B). Tento fakt byl v literatuře často užíván jako argument proti interakcím¹⁵ (Kam – Franzese 2007: 11) a je třeba ho brát na zřetel při interpretaci výstupů modelů s interakcemi.

Operacionalizace proměnných

Závislou proměnnou, kterou představuje volební účast, budu definovat jako podíl absolutního počtu těch, kteří se účastnili voleb, ku počtu oprávněných voličů. Oprávněné voliče přitom chápu jakožto voliče, kteří jsou registrováni (srov. López-Pintor et al. 2002: 75-76). Jedním dechem je ale důležité zmínit, že pro některé volební systémy bývá typické (např. Maďarsko

¹⁵ Proti tomu se lze vymezit tím způsobem, že jednotlivé proměnné v modelech s těmito efekty nikdy neinterpretuji samostatně, ale v rámci provedených interakcí.

či Francie), že v rámci jedné voleb lze indikovat vícero volebních účastí.¹⁶ Kterou volební účast pak brát v potaz? V analýze respektuji údaje z oficiální databáze *Mezinárodního institutu pro demokracii a volební asistenci* (IDEA 2012), která ovšem explicitně neuvádí, jakým klíčem postupuje při možnosti výběru vícero hlasování v rámci jedné volební soutěže. Ze zběžného porovnání s jinými zdroji dat o míře volební participace (Carr 2012) však zřejmě půjde o postihnutí volební účasti v prvních kolech u dvoukolových většinových systémů a důležitější složky u systémů smíšených (nominální u systémů nezávislé kombinace, proporční u systémů závislé kombinace). Přehled hodnot volební účasti dle sekvence voleb uvádím v příloze D.

Data o socioekonomických determinantách volební účasti jsou sesbírána z oficiálních přehledových zdrojů (World Bank 2012; United Nations 2012), v případě institucionálních proměnných budu brát v úvahu zákonodárství ve zkoumaných zemích, resp. sekundární zdroje, které ho diskutují (Klokočka – Wagnerová 2004; Klokočka 2005; Strmiska et al. 2005; Chytilík et al. 2009; Řichová et al. 2002; Řichová et al. 2004; Cabada et al. 2008; Hloušek et al. 2011; Caramani 2008). U socioekonomických i institucionálních faktorů při vytváření datové matice uvažuji vždy stav v roce voleb. Není-li tento údaj k dispozici, používám nejbližší, jemu předcházející hodnotu.¹⁷

Základní koncept této práce, komunistické dědictví, vyjádřím jako dichotomickou proměnnou, kde hodnota 1 bude znamenat zkušenost s komunismem, naproti tomu 0 bude indikovat zavedenou demokracii. Za staré demokracie tak považuji – a připouštím, že se to může jevit jako kontroverzní – i jihoevropské země (Španělsko, Portugalsko, Řecko), které prošly procesem demokratizace až v sedmdesátých letech dvacátého století. Postkomunismus bude kromě vysvětlující proměnné představovat rovněž faktor, který podmiňuje intenzitu a směr působení jiných determinant (viz výše interakční efekty).

Teorii modernizace (resp. rozčarování) reprezentují lidský rozvoj, neagrární populace a koncentrace do měst. Prvně jmenovanou proměnnou budu měřit pomocí indexu lidského rozvoje (HDI), který patří ke standardizovaným indikátorům kvality života Organizace spojených národů. Index nabývá hodnot 0 až 1, přičemž hodnota 1 indikuje nejvíce rozvinutou zemi. Krajní hodnoty však nejsou v datovém souboru obsaženy. Maximální rozvinutost vykazuje Norsko s hodnotou 0,941 v roce 2009, minimální naproti tomu Lotyšsko v roce 1993 (0,672). Dále lze zmínit, že několik hodnot indexu chybí, neboť HDI není

¹⁶ Asi nejkomplikovanější je v tomto ohledu maďarský supersmíšený systém, kde jsou k dispozici rovnou tři složky procedury (nominální, poměrná a celostátní kompenzační), přičemž u nominální se může konat druhé kolo (Chytilík et al. 2009: 254-255).

¹⁷ To je typické u socioekonomických proměnných pro případy voleb v roce 2012. Dané údaje na stránkách mezinárodních organizací v době finálních úprav textu ještě nebyly dostupné.

dostupný pro dva evropské mikrostáty – Monako a San Marino. Druhým problémem indexu je, že zejména pro devadesátá léta není počítán každoročně. Chybí-li hodnota HDI pro rok, v němž se konalo volební klání zkoumané v analýze, byla pro její odhad využita lineární predikce.

Neagrární populace byla indikována pomocí jednoduchého vzorce $100 - \text{procento lidí pracujících v zemědělství}$. Zaměstnanost v primárním sektoru hospodářství bývá předmětem každoročního zjišťování Světové banky. Stejná organizace shromažďuje rovněž údaje o vývoji procentuální míry urbanizace, jež poslouží pro posouzení stupně koncentrace obyvatelstva do měst. V případě nedostupnosti údajů pro rok, v němž se konaly volby zahrnuté do analýzy, bude využito nejbližšího předchozího dostupného údaje.

Konkurenční vysvětlení k modernizaci přináší teorie institucí. Ta se zabývá *polity* na národní úrovni a zkoumá jednotlivé pobídky pro volební účast. V empirické části práce proto kontrolují efekt šesti faktorů vycházejících z tohoto přístupu. Budu tak zkoumat efekt parlamentarismu, přímé volby hlavy státu, těsnosti voleb, proporcionality volebního systému, velikosti populace a také volební povinnosti.

Zprvu, faktor parlamentarismu vyjádřím jako dichotomickou proměnnou, přičemž hodnota 1 bude indikovat, že daný stát z hlediska ústavního rámce odpovídá tomuto typu režimu, ostatní případy budou kódovány jako 0. Je však třeba upozornit, že parlamentarismus se zdá být spíše ideálním typem, a měli bychom tak raději mluvit o přiblížení se k této formě rozdělení politické moci. Za parlamentní demokracie budu ve světle dostupné literatury (Klokočka – Wagnerová 2004; Klokočka 2005; Cabada et al. 2008; Caramani 2008) považovat i takové státy, kde je přímo legitimován prezident, nicméně jeho kompetenční výbava je považována za strohou.

K výběru prezidenta se vztahuje rovněž další proměnná – přímá volba hlavy státu. Opět půjde o dichotomickou proměnnou, kde hodnota 1 bude označovat přítomnost přímých prezidentských voleb a naopak jako 0 budou kódovány případy, kde je hlava státu volena nepřímou, popř. není volena lidem vůbec (monarchie).

Zajímavou vlastností plynoucí z konceptu racionality je těsnost voleb. Existují-li ve stranicko-politické soustavě dva hlavní póly, které mají k sobě svými volebními zisky docela blízko, získává každý hlas velkou váhu, neboť může rozhodnout celou soutěž. Těsnost měřím pomocí procentuálního rozdílu ve volební podpoře dvou nejsilnějších stran, přičemž k určení tohoto rozdílu využívám volební výsledky. Daný postup se však může jevit jako riskantní, neboť procentuální difference není občanovi, který se připravuje na hlasování, předem známa; dozví se ji až po uzavření volebních místností. Z hlediska kauzality tak efekt nastává před příčinou. Proti tomu však lze namítnout, že v posledních dvou dekadách již existují velmi přesvědčivé volební prognózy,

díky kterým volič získává informaci o těsnosti již před samotným konáním volební soutěže. Proto se domnívám, že i takto definovaná proměnná má v analýze smysl.

Dalším faktorem institucionálního charakteru bude disproporcionalita volební formule. Ta poukazuje na snahu, aby voličův hlas nepropadl. Čím víc disproporcionalní výstupy plodí volební systém, tím se zvyšuje pravděpodobnost, že hlas nebude brán v úvahu při finální alokaci mandátů. Tento rys volebního systému budu měřit pomocí Gallagherova indexu (LSq), který je definován následujícím vzorcem:

$$LSq = \sqrt{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n (V_i - S_i)^2}$$

LSq index pracuje tak, že nejdříve zjistí rozdíly mezi procentem hlasů (v_i) a procentem mandátů (s_i) u každé strany. Předtím, než jednotlivé rozdíly sečte, je umocní na druhou. Součet je následně vydělen dvěma a tento výsledek se zpětně odmocní. Spodní extrém indexu tvoří 0, jež znamená dokonalou proporcionalitu, a horní extrém 100, kterého lze dosáhnout, pokud kandidát, který neobdržel jediný hlas, získal křeslo (Chytilík et al. 2009: 84-86). Část indexů byla spočítána (Armingeon et al. 2010), ovšem pro nejnovější volby se musím spolehnout na vlastní výpočty. Také je vhodné upozornit, že Gallagherův index se vždy kalkuluje až po volbách na základě diskrepancí mezi distribucí hlasů a mandátů. I zde se tak potýkám s převrácením kauzálního vztahu. Někteří badatelé proto raději využívají dichotomickou proměnnou pro indikaci poměrného systému, ale k tomuto řešení se na tomto místě nepřikláním, protože i systém poměrného zastoupení může plodit vysoce disproporcionalní výstupy (např. ve Španělsku), kterých by si racionální volič měl být vědom a měl by jim uzpůsobit jim své hlasování.

V teoretické části jsem prostřednictvím paradoxu racionálního voliče demonstroval, že volení něco stojí. Cenu za hlasování bude v regresních modelech reprezentovat velikost populace. Benefity z volby převažují v malých společnostech, jelikož zde existuje vyšší pravděpodobnost, že každý jednotlivý hlas bude mít podstatný vliv na to, kdo bude novým premiérem. Vzhledem k velkému rozpětí hodnot (od třicetitisícové Malty až po osmdesátimilionové Německo) budu v analytické části pracovat s přirozeným logaritmem absolutního počtu obyvatel státu v roce voleb. Tento údaj opět čerpám z databáze Světové banky.

Poslední, avšak v žádném případě ne bezvýznamnou institucionální determinantou, je volební povinnost. Její uzákonění bude indikovat dichotomická proměnná s hodnotou 1. Případy bez tohoto silného institutu naopak budou nabývat hodnotu 0. Vzhledem k nepřítomnosti volební

povinnosti v nových demokraciích má tato proměnná v modelu klíčový význam, a to proto, že právě její působení může přinášet rozdíly v průměrné volební účasti mezi západní a středovýchodní Evropou. Regresní modely pak mohou ukázat její relativní efekt v porovnání s komunistickým dědictvím, na jehož působení se primárně zaměřuje tato studie. Volební povinnost je zároveň třeba brát s určitou rezervou, neboť sankce za její nesplnění se v zemích, kde byl tento institut zaveden, velmi liší (Gratschew 2004).

Tabulka č. 3: **Popisné statistiky nezávislých proměnných**

<i>Proměnná</i>	Staré demokracie		Nové demokracie	
	<i>Průměr</i>	<i>Sm. odch.</i>	<i>Průměr</i>	<i>Sm. odch.</i>
Lidský rozvoj	0,847	0,043	0,772	0,050
Neagrární populace	95,03	4,15	86,21	8,08
Koncentrace populace	75,09	17,23	63,09	7,70
Parlamentarismus	0,93	0,26	0,84	0,37
Přímá volba prezidenta	0,30	0,46	0,57	0,50
Těsnost	8,50	8,78	10,99	10,21
Disproporcionalita	5,35	5,95	6,78	3,34
Počet obyvatel (ln)	15,09	2,39	15,59	0,96
Volební povinnost	0,24	0,43	0,00	0,00
Vstupní volby	0,00	0,00	0,16	0,37
Mikrostáty	0,11	0,31	0,00	0,00

Zdroj: Autor

V modelech navíc kontrolují působení dalších dvou proměnných nezmiňovaných v teoretické části – vstupních voleb a mikrostátů. Za vstupní volby považují první volby po pádu nedemokratického režimu. Jde tedy o proměnnou, která variuje pouze v postkomunistickém prostoru. Vstupní volby jsou vyjádřeny dichotomickou proměnnou s hodnotou 1, pokud se jednalo o tento specifický typ soutěže. Druhou kontrolu představují mikrostáty, a to s ohledem na velmi specifickou povahu stranicko-politické soutěže v těchto jednotkách. Znovu půjde o dummy proměnnou s hodnotou 1, pokud se v daném případě jedná o hlasování v některém ze tří evropských mikrostátů – v Andoře, Monaku nebo San Marinu. Základní popisné statistiky determinant volební účasti prezentují v tabulce č. 3.

Analýza a výsledky

V této kapitole představují dva regresní modely (viz tabulku 4 níže). První se zabývá působením vysvětlujících faktorů bez ohledu na různost efektů vysvětlujících faktorů v kontextu západní a středovýchodní Evropy, počítá tedy s univerzálním působením determinant v rámci celého kontinentu. Naproti tomu druhý model zohledňuje interakční efekty, tudíž zachycuje podmíněnost vlivu socioekonomických faktorů zkušeností s komunistickým režimem.

S výjimkou dvou dummy proměnných, přímo voleného prezidenta a parlamentarismu, jsou v modelu 1, jenž nepracuje s interakcemi (a proto logicky nedokáže věrohodně posoudit kontextuální podmíněnost teorií) statisticky významné všechny zkoumané determinanty. V první řadě se potvrzuje, že postkomunismus sám o sobě snižuje účast, a to poměrně významným způsobem – přibližně o 10 %. U modelu 1 je taktéž velmi zajímavý pohled na efekty socioekonomického pokroku: Zatímco koeficienty u neagrární populace a koncentrace do měst by potvrzovaly poznatky modernizační teorie, v případě lidského rozvoje by se s ohledem na negativní koeficient jevílo jako odpovídající uplatnit vztah, který vyplývá z teorie rozčarování, anebo přinejmenším uvažovat nad tím, že pokrok v Evropě již dosáhl tak vysokého stupně, že dále nestimuluje volební účast.

U institucionálních proměnných, které v modelu kontrolují, je interpretace koeficientů jednodušší, neboť byl předpokládán stejný směr jejich působení v obou kontextech. Model 1 ukazuje, že efekt těsnosti voleb neodpovídá vstupnímu tvrzení – koeficient 0,18 by indikoval, že pokud se zvýší se rozdíl ve volební podpoře mezi prvním a druhým subjektem o jedno procento, zvýší se volební účast zhruba o dvě desetiny procenta. Jinými slovy to znamená, že by se šlo přiklonit ke konstatování, že pokud mají volby jasného vítěze, hlasuje více oprávněných občanů. U zbývajících tří institucionálních determinant, které jsou statisticky významné, naopak lze podpořit poznatky, které zmiňuje teorie. Volební účast se tedy snižuje s tím, jak narůstá disproporcionalita volebního systému a velikost populace; markantní vliv má rovněž povinnost volit, jejíž uzákonění produkuje cca 10% nárůst míry volební participace. Ještě podstatnější vliv na míru angažovanosti ale má samotná atmosféra vstupních voleb po pádu nedemokracie, která je v modelu kontrolována.

V modelu 2 přidávám interakce tří modernizačních determinant s postkomunismem. Koeficient determinace se tímto krokem zvyšuje z 0,659 na 0,695, což nepředstavuje zvlášť zásadní nárůst vysvětlené variability závislé proměnné. Díky modelu 2 nicméně lze posoudit, do jaké míry je oprávněný rozpor mezi modernizačním přístupem a teorií rozčarování. S výjimkou postkomunismu, kde došlo ke změně vztahu z negativního na pozitivní, zůstávají přímé vlivy jednotlivých determinant v obdobných relacích jako v modelu 1.¹⁸ Změně hodnoty koeficientu u postkomunismu – jakkoliv je koeficient statisticky významný – ale nemá smysl přikládat větší zřetel, neboť vyjadřuje nereálnou situaci, že v okamžiku, kdy se hodnoty tří socioekonomických faktorů rovnají nule (tzn. společnost na vůbec nejnižším stupni pokroku), zkušenost s komunismem podporuje volební účast.

¹⁸ V modelu 2 je navíc signifikantní i proměnná přímo volený prezident, a to na 10% hladině významnosti. Koeficient tohoto faktoru nicméně zůstává na podobné hodnotě jako v modelu 1 (-3,70 namísto -3,07) a naznačuje, že při zavedení přímé volby hlavy státu se dá počítat s poklesem volební účasti.

Tabulka č. 4: Vysvětlování volební účasti

	Model 1	Model 2
(Konstanta)	122,27*** (16,76)	101,99*** (18,13)
Postkomunismus	-10,43*** (1,76)	72,18*** (22,06)
<i>Modernizace</i>		
Lidský rozvoj	-73,12*** (17,94)	-73,97*** (18,20)
Neagrární populace	0,30** (0,13)	0,50** (0,16)
Koncentrace populace	0,23*** (0,06)	0,27*** (0,06)
<i>Institucionalismus</i>		
Přímo volený prezident	-3,07 (2,11)	-3,70* (2,02)
Parlamentarismus	-1,45 (2,63)	-0,86 (2,34)
Těsnost	0,18** (0,09)	0,14* (0,07)
Disproporcionalita	-0,79*** (0,17)	-0,74*** (0,16)
Velikost populace (ln)	-1,70*** (0,46)	-1,75*** (0,45)
Povinnost volit	9,98*** (1,74)	10,19*** (1,43)
<i>Interakce modernizace</i>		
Lidský rozvoj*postkomunismus		-57,28** (27,27)
Neagrární populace*postkomunismus		0,05 (0,21)
Koncentrace populace*postkomunismus		-0,65*** (0,14)
Vstupní volby	18,64*** (4,85)	15,66*** (4,39)
Mikrostáty	-8,80** (3,54)	-10,79*** (3,37)
R ²	0,659	0,695
N	205	205

Zdroj: Autor. Pozn.: Prais-Winstenova transformace lineárního modelu s panelovou korekcí standardních chyb; číselné hodnoty v tabulce odpovídají nestandardizovaným koeficientům B, hodnoty v závorkách standardním chybám; závislá proměnná – volební účast; *** – signifikantní na 0,01, ** – signifikantní na úrovni 0,05, * – signifikantní na úrovni 0,1.

Z nově přidáných proměnných jsou signifikantní interakce lidského rozvoje a koncentrace populace s postkomunismem. Koeficient prvně jmenované interakce by naznačoval, že u států západní Evropy dochází se zvyšujícím pokrokem k propadu volební účasti. U postkomunistických zemí by pak mělo platit, že tento propad je ještě zásadnější $(-73,97 + (-57,28) = -131,25)$. Zkušenost s komunismem tak sice podmiňuje lidský rozvoj tím způsobem, který zmiňuje teorie rozčarování, ale zároveň neplatí, že ve starých demokraciích by modernizace přinášela vyšší angažovanost v okamžiku hlasování. Interakce koncentrace populace naproti tomu jsou zcela v souladu s teoretickým zázemím studie: Zatímco pro západní státy by mělo dle modelu 2 platit, že s každým procentem urbanizace navíc narůstá volební účast o 0,27 %, v zemích postkomunistické Evropy naopak koncentrační proces přináší pokles míry volební participace $(0,27 + (-0,65) = -0,38)$.

Závěr

Participace občanů na politickém dění bývá považována za nezbytnou součást rozvoje silné a stabilní demokracie, kde jsou dostatečně reprezentovány zájmy veřejnosti a kde mají politikové povinnost pravidelně skládat účty. Odpovědnost politiků vůči občanům lze zajistit prostřednictvím voleb, které i přes rozvoj nových forem politické angažovanosti doposud můžeme považovat za nejběžnější způsob účasti na politickém rozhodování. Spousta voličů v evropských demokraciích však svého práva na ovlivnění mocenských struktur nevyužívá. Na Maltě aktivně hlasuje okolo 95 % oprávněných voličů, kdežto ve Švýcarsku více než polovina voličů zůstává doma. Významné rozdíly se ovšem projevují také u jednotek vyšší úrovně agregace – bloku zemí západní a postkomunistické Evropy. Občané v postkomunistických státech byli v převážné většině socializováni v éře nedemokratického režimu, jehož letité působení s sebou přineslo odlišnosti oproti „standardním“ participačním vzorcům chování. Pro postkomunistické společnosti je symptomatické odmítání formálních (ale i neformálních) institucí, ale i jiná sociální struktura, odlišné chápání rozporu pravice versus levice či málo mobilizovaná střední třída. Tématem studie proto bylo poukázat na to, do jaké míry lze uplatnit západoevropské makro-přístupy k explanaci volební účasti na nové demokracie a popřípadě, jestli se jeví jako vhodné hledat alternativy k těmto teoriím.

Klíčovým prvkem práce se tak stala zkušenost s komunismem, která měla podmiňovat efekt socioekonomických determinant. Ty společně s institucionálními proměnnými tradičně patří k arzenálu badatelů studujících příčiny proměnlivosti volební účasti na systémové úrovni výzkumu. Klasické teorie modernizace a institucí byly doplněny o teorii rozčarování, jejichž báze tkví ve zpochybnění univerzality modernizačního přístupu. Na základě uvažování o kontextuální podmíněnosti vysvětlujících faktorů jsem pracoval s předpokladem, že pokrok ve starých demokraciích může stimulovat volební účast, avšak v demokraciích nových naopak vede ke snížení angažovanosti.

Objasnění hlavního problému, zdali atmosféra postkomunismu představuje natolik silný prvek, že se jeví jako adekvátní vydělit samostatný přístup k explanaci, který by platil výhradně pro tento prostor, však dál zůstává zahaleno řadou nejasností. Na jedné straně jsem prokázal, že u koncentrace populace může platit, že v zavedených demokraciích podporuje účast, kdežto v nově demokratizovaných státech naopak přináší apatii. Na straně druhé, toto tvrzení o roli kontextu je vlastně jediným, které se prostřednictvím interakčních efektů podařilo podpořit. K tomu je potřeba dodat, že byly vysvětleny přibližně jen dvě třetiny variability závislé proměnné, a tudíž velmi pravděpodobně existují další, nám neznámé faktory, jejichž spolupůsobení by mohlo výstupy analýzy citelně proměnit.

Od pádu Východního bloku uplynulo již více než dvacet let. Volební právo tak zvolna začíná příslušet jedincům, jejichž osobnost se utvářela již v demokratické společnosti. Tato „generace naděje“ by postupně mohla svým volebním chováním výrazně konvergovat ke standardním vzorcům participace, jelikož není poznamenána érou, v níž participace na věcech veřejných znamenala pouze ceremoniální aktivitu. Z této pozice můžeme očekávat, že kontextuální efekty by se postupem času mohly zeslabovat a jednotná logika vysvětlování volební participace by znovu získala své opodstatnění.

Michal Nový vystudoval politologii na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, kde v současné době působí jako odborný pracovník a jako prezenční doktorand. Kromě toho dokončuje magisterské studium na Fakultě regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity v Brně. Odborně se zaměřuje na volební účast, prostorovou analýzu voleb a na veřejnou správu.

LITERATURA

- ANDUIZA PEREA, E., 2002: „Individual characteristics, institutional incentives and electoral abstention in Western Europe.“ In: *European Journal of Political Research* 41, s. 643-673.
- ARMINGEON, K. et al., 2010: *Comparative Political Data Set 1960 – 2008*. Bern: Institute of Political Science.
- BECK, N. – KATZ, J. N., 1995: „What to Do and What Not with Time-Series Cross-Section Data.“ In: *American Political Science Review* 89, č. 3, s. 634-647.
- BECKER, R., 2005: „Political Efficacy und Wahlbeteiligung in Ost- und Westdeutschland.“ In: *Swiss Political Science Review* 11, č. 1, s. 57-86.
- BERNHAGEN, P. – MARSH, M., 2007: „Voting and Protesting: Explaining Citizen Participation in Old and New European Democracies.“ In: *Democratization* 14, č. 1, s. 44-72.
- BIRCH, S., 2003: *Electoral systems and political transformation in post-communist Europe*. Basingstoke: Palgrave. 212 s.
- BIRCH, S., 2009: *Full Participation: A Comparative Study of Compulsory Voting*. Tokyo: United Nations University Press. 192 s.
- BLAIS, A., 2000: *To Vote or Not to Vote? The Merits and Limits Rational Choice Theory*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. 200 s.
- BLAIS, A., 2006: „What Affects Voter Turnout?“ In: *Annual Review of Political Science* 9, s. 111-125.
- BLAIS, A. – CARTY, K. R., 1990: „Does proportional representation foster voter turnout?“ In: *European Journal of Political Research* 18, s. 167-181.
- BLAIS, A. – DOBRZYNSKA, A., 1998: „Turnout in electoral democracies.“ In: *European Journal of Political Research* 33, s. 239-261.
- BLAIS, A. et al., 2001: „Measuring Party Identification: Britain, Canada, and the United States.“ In: *Political Behavior* 23, č. 1, s. 5-22.

- BOHRER, R. E. et al., 2000: „Electoral Participation, Ideology, and Party Politics in Post-Communist Europe.“ In: *Journal of Politics* 62, č. 4, s. 1161-1172.
- BRADY, H. E. et al., 1995: „Beyond Ses: A Resource Model of Political Participation.“ In: *American Political Science Review* 89, č. 2, s. 271-294.
- CABADA, L. et al., 2008: *Komparace politických systémů: Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica. 434 s.
- CAMPBELL, A. et al., 1960: *The American Voter*. New York: John Wiley & Sons. 576 s.
- CARR, A., 2012: Adam Carr's Election Archive. (<http://psephos.adam-carr.net/>).
- CARAMANI, D., 2008: *Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press. 786 s.
- ČÍSAŘ, O. et al., 2011: „Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí.“ In: *Sociologický časopis* 47, č. 1, s. 137-167.
- DOWNS, A., 1957: *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row. 310 s.
- Election.de, 2012. (<http://www.election.de/>)
- EVANS, J., 2004: *Voters and Voting: An Introduction*. London: Sage Publications. 219 s.
- FORNOS, C. A. et al., 2004: „Explaining Voter Turnout in Latin America, 1980 to 2000.“ In: *Comparative Political Studies* 37, č. 8, s. 909-940.
- FRANKLIN, M. N., 2003: „Too much democracy? How elections to the European Parliament depress turnout at national elections in Europe.“ Paper presented at the Congress of the European Consortium of Political Research, Marburg, Germany.
- FRANKLIN, M. N., 2004: *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press. 294 s.
- FRANKLIN, M. N. et al., 2001: „The Turnout Paradox: Why Changing Electoral Experiences Trump Changing Social Characteristics in Driving Voter Turnout in Advanced Democracies.“ Paper prepared for delivery at the Congress of the European Consortium for Political Research held in Canterbury, England, September 2001.
- Freedom House, 2012: *Freedom in the World. Country ratings 1972 – 2011*. (<http://www.freedomhouse.org/>)
- GEYS, B., 2006: „Explaining voter turnout: A review of aggregate-level research.“ In: *Electoral Studies* 25, s. 637-663.
- GRATSCHEW, M., 2004: „Compulsory Voting in Western Europe.“ In: Ellis, A. (ed.): *Voter Turnout in Western Europe since 1945*. Stockholm: Publications Office International IDEA, s. 25-31.
- GREEN, D. P. – SHACHAR, R., 2000: „Habit Formation and Political Behaviour: Evidence of Consuetude in Voter Turnout.“ In: *British Journal of Political Science* 30, č. 4, s. 561-573.
- HEATH, O., 2007: Explaining Turnout Decline in Britain, 1964 – 2005: Party identification and Political Context. In: *Political Behavior* 29, s. 493-516.
- HIRSCHMAN, A. O., 1970: *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Cambridge: Harvard University Press. 162 s.
- HLOUŠEK, V. et al., 2011: *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal. 296 s.

- HOLLANDER, J., 2009: A Comparative Cross-National Study of Voter Turnout and Electoral Systems, 1972 – 2005.
(http://www.lycoming.edu/schemata/documents/POLISCI_Hollander_Spring2010_Final.pdf)
- CHYTILEK, R. et al., 2009: Volební systémy. Praha: Portál.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2012. Voter Turnout Website. (<http://www.idea.int/vt/>)
- JACKMAN, R. W., 1987: „Political institutions and voter turnout in the industrial democracies.“ In: American Political Science Review 81, č. 2, s. 405-423.
- JÁGEROVÁ ONDRÁČKOVÁ, D., 2009: „Německá demokratická republika – případová studie nedemokratického režimu.“ In: Středoevropské politické studie XI, č. 1.
- JOU, W., 2010: „Voter Turnout in Japan: An Aggregate-Level Analysis of the 2005 and 2009 General Elections.“ In: Asian Survey 50, č. 6, s. 1032-1057.
- KAHN, K. F. – KENNEY, P. J., 1999: „Do Negative Campaigns Mobilize or Suppress Turnout? Clarifying the Relationship between Negativity and Participation.“ In: American Political Science Review 93, č. 4, s. 877-889.
- KAM, C. D. – FRANZESE, R. J., 2007: Modeling and Interpreting Interactive Hypotheses in Regression Analysis: A Refresher and Some Practical Advice. Ann Arbor: University of Michigan Press. 191 s.
- KARP, J. A. – BANDUCCI, S. A., 2007: „Party Mobilization and Political Participation in New and Old Democracies.“ In: Party Politics 3, č. 2, s. 217-234.
- KARP, J. A. – BANDUCCI, S. A., 2008: „Political Efficacy and Participation in Twenty-Seven Democracies: How Electoral Systems Shape Political Behaviour.“ In: British Journal of Political Science 38, č. 2, s. 311-344.
- KLOKOČKA, V., 2005: Ústavy států Evropské unie: 2. díl. Praha: Linde. 335 s.
- KLOKOČKA, V. – WAGNEROVÁ, E., 2004: Ústavy států Evropské unie: 1. díl. Praha: Linde. 795 s.
- KOSTADINOVA, T., 2003: „Voter turnout dynamics in post-communist Europe.“ In: European Journal of Political Research 42, s. 741-759.
- KOSTADINOVA, T., 2009: „Abstain or Rebel: Corruption Perceptions and Voting in East European Elections.“ In: Politics and Policy 37, č. 4, s. 691-714.
- KOSTADINOVA, T. – POWER, T. J., 2007: „Does Democratization Depress Participation?: Voter Turnout in the Latin American and Eastern European Transitional Democracies.“ In: Political Research Quarterly 60, č. 3, s. 363-377.
- KOTÝNKOVÁ, M. – KUBELKOVÁ, K., 2010: „Indikátory lidského rozvoje se zaměřením na chudobu v České republice.“ In: Artlová, M. (ed.): Reprodukce lidského kapitálu. Vzájemné vazby a souvislosti III (CD-ROM). Praha: Oeconomica.
- LANE, J. – ERSSON, S. O., 1990: „Macro and micro understanding in political science: What explains electoral participation?“ In: European Journal of Political Research 18, č. 4, s. 457-465.
- LETKI, N., 2003: Explaining Political Participation in East-Central Europe: Social Capital, Democracy and the Communist Past. Nuffield College Politics Working Paper 2003-W2. University of Oxford.

- LIJPHART, A., 1999: *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Heaven and London: Yale University Press. 351 s.
- LINEK, L., 2010: *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledků*. Praha: SLON. 260 s.
- LINEK, L., 2011: „Proč se měnila úroveň účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1996 – 2010?“ In: *Sociologický časopis* 47, č. 1, s. 9-32.
- LINEK, L. – LACINA, T., 2011: „Co ovlivňuje jednotnost hlasování českých poslaneckých klubů?“ In: *Politologický časopis* 18, č. 2, s. 91-110.
- LÓPEZ-PINTOR, R. et al., 2002: „Voter Turnout Rates from a Comparative Perspective.“ In: López-Pintor, R. – Gratschew, M. (eds.): *Voter Turnout Since 1945: A Global Report*. Halmstad: Bulls Tryckeri, s. 75-94.
- MATTILA, M., 2003: „Why bother? Determinants of turnout in the European elections.“ In: *Electoral Studies* 22, s. 449-468.
- MILLARD, F., 2004: *Elections, parties and representation in post-communist Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 350 s.
- MO, J. et al., 1991: „Urbanization and Voter Turnout in Korea: An update.“ In: *Political Behavior* 13, č. 1, s. 21-32.
- MORTON, R. B., 1991: „Groups in Rational Turnout Models.“ In: *American Journal of Political Science* 35, č. 3, s. 758-776.
- NĚMEČKOVÁ, T., 2009: „Role lidského kapitálu v rozvoji.“ In: Adamcová, L. – Němečková, T. (eds.): *Rozvojová ekonomika*. Praha: Oeconomica, s. 129-152.
- NOHLEN, D., 2002: „Political Participation in New and Old Democracies.“ In: López-Pintor, R. – Gratschew, M. (eds.): *Voter Turnout Since 1945: A Global Report*. Halmstad: Bulls Tryckeri, s. 13-20.
- NORRIS, P., 2002: *Democratic phoenix: reinventing political activism*. Cambridge: Cambridge University Press. 304 s.
- NORRIS, P., 2004: *Electoral engineering: voting rules and political behavior*. Cambridge: Cambridge University Press. 392 s.
- OLIVER, E. J., 2000: „City Size and Civic Involvement in Metropolitan America.“ In: *American Political Science Review* 94, č. 2, s. 361-373.
- PACEK, A. C. et al., 2009: „Disenchanted or Discerning: Voter Turnout in Post-Communist Countries.“ In: *Journal of Politics* 71, č. 2, s. 473-491.
- POP-ELECHES, G., 2009: *Communist Development and the Post-Communist Democratic Deficit*. (<http://www.princeton.edu/~gpop/PC%20dem%20deficit%20Nov%202009.pdf>)
- POP-ELECHES, G. – TUCKER, J. A., 2009: „Communism's Shadow: Post-Communist Legacies and Political Behavior.“ Paper presented at the Center for Political Studies Interdisciplinary Workshop on Politics and Policy, University of Michigan, June 3, 2009.
- POWELL, G. B., 1980: „Voting turnout in 30 democracies: Partisan, legal and socio-economic influences.“ In: Rose, R. (ed.): *Electoral Participation: a Comparative Analysis*. London: Sage, s. 5-34.
- POWELL, G. B., 1982: *Contemporary Democracies: Participation, Stability, and Violence*. Cambridge: Harvard University Press. 293 s.

- POWELL, G. B., 1986: „American voter turnout in comparative perspective.“ In: *American Political Science Review* 80, č. 1, s. 17-40.
- PUTNAM, R. D., 1994: *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press. 258 s.
- PUTNAM, R. D., 1995: „Bowling Alone: America's Declining Social Capital.“ In: *Journal of Democracy* 6, č. 1, s. 65-78.
- REIF, K. – SCHMITT, H., 1980: „Nine Second-Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results.“ In: *European Journal of Political Research* 8, č. 1, s. 3-44.
- RIKER, W. H. – ORDESHOOK, P. C., 1968: *A Theory of the Calculus of Voting*. In: *American Political Science Review* 62, č. 1, s. 25-64.
- ROSE, R., 1995: „Mobilizing Demobilized Voters in Post-Communist Societies.“ In: *Party Politics* 1, č. 4, s. 549-563.
- ROSE, R., 2009: *Understanding post-communist transformation: a bottom up approach*. New York: Routledge. 223 s.
- ŘÍCHOVÁ, B., 2000: *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál. 304 s.
- ŘÍCHOVÁ, B., 2005: „Rozvojová studia – předmět a metody studia.“ In: Waisová, Š. (ed.): *Ve stínu modernity: perspektivy a problémy rozvoje*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 15-33.
- ŘÍCHOVÁ, B. et al., 2002: *Komparace politických systémů I*. Praha: Vysoká škola ekonomická. 175 s.
- ŘÍCHOVÁ, B. et al., 2004: *Komparace politických systémů II*. Praha: Oeconomica. 230 s.
- SIAROFF, A. – MERER, J. W., 2002: „Parliamentary Election Turnout in Europe since 1990.“ In: *Political Studies* 50, s. 916-927.
- SINGH, S., 2011: „How Compelling is Compulsory Voting? A Multilevel Analysis of Turnout.“ In: *Political Behaviour* 33, s. 95-111.
- SMITH, M. L. – MATĚJŮ, P., 2011: *Restratifikace české politiky. Vývoj třídně podmíněného volebního chování v České republice v letech 1992 – 2010*. In: *Sociologický časopis* 47, č. 1, s. 33-59.
- STRMISKA, M. et al., 2005: *Politické strany moderní Evropy: Analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál. 727 s.
- TAVITS, M., 2009: „Direct Presidential Elections and Turnout in Parliamentary Contests.“ *Political Research Quarterly* 62, č. 1, s. 42-54.
- United Nations, 2012: *Human Development Report*. (<http://hdr.undp.org/>)
- VAN HAM, C., 2010: „The Embarrassment of Riches? A Meta-Analysis of Individual-Level Research on Voter Turnout.“ Paper presented at the Annual Conference “Elections, Public Opinion, and Parties.” University of Essex, 10-12 September 2010.
- VERBA, S. – NIE, N., 1972: *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper & Row. 452 s.
- VLACHOVÁ, K., 2003: *Dynamika pozitivní a negativní stranické identifikace v České republice*. In: *Sociologický časopis* 39, č. 4, s. 487-508.
- VRÁBLÍKOVÁ, K., 2008: „Politická participace – koncepty a teorie.“ In: *Politologický časopis* 15, č. 4, s. 366-387.

- VRÁBLÍKOVÁ, K., 2009: „Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích.“ In: Sociologický časopis 45, č. 5, s. 867-897.
- WELDON, S. – DALTON, R. J., 2010: Democratic Structures and Democratic Participation: The Limits of Consociational Theory. Paper presented at the Conference “Elections and Representative Democracy: Representation and Accountability.” Twente University, The Netherlands, November 2010.
- World Bank, 2012: Data Catalog. (<http://data.worldbank.org/>)

Příloha A. Parlamentní volby zahrnuté do empirické analýzy

Stát	Počet voleb	Rok voleb
Andorra	6	1993, 1997, 2001, 2005, 2009, 2011
Belgie	6	1991, 1995, 1999, 2003, 2007, 2010
Bulharsko	6	1991, 1994, 1997, 2001, 2005, 2009
Česká republika	7	1990, 1992, 1996, 1998, 2002, 2006, 2010
Dánsko	7	1990, 1994, 1998, 2001, 2005, 2007, 2011
Estonsko	7	1990, 1992, 1995, 1999, 2003, 2007, 2011
Finsko	6	1991, 1995, 1999, 2003, 2007, 2011
Francie	5	1993, 1997, 2002, 2007, 2012
Chorvatsko	6	1992, 1995, 2000, 2003, 2007, 2011
Irsko	5	1992, 1997, 2002, 2007, 2011
Island	6	1991, 1995, 1999, 2003, 2007, 2009
Itálie	6	1992, 1994, 1996, 2001, 2006, 2008
Kypr	5	1991, 1996, 2001, 2006, 2011
Lichtenštejnsko	5	1993, 1997, 2001, 2005, 2009
Litva	5	1992, 1996, 2000, 2004, 2008
Lotyšsko	7	1990, 1993, 1995, 1998, 2002, 2006, 2010
Lucembursko	4	1994, 1999, 2004, 2009
Maďarsko	6	1990, 1994, 1998, 2002, 2006, 2010
Malta	5	1992, 1996, 1998, 2003, 2008
Monako	4	1993, 1998, 2003, 2008
Německo	6	1990, 1994, 1998, 2002, 2005, 2009
Nizozemsko	6	1994, 1998, 2002, 2003, 2006, 2010
Norsko	5	1993, 1997, 2001, 2005, 2009
Polsko	7	1991, 1993, 1997, 2001, 2005, 2007, 2011
Portugalsko	7	1991, 1995, 1999, 2002, 2005, 2009, 2001
Rakousko	7	1990, 1994, 1995, 1999, 2002, 2006, 2008
Rumunsko	5	1992, 1996, 2000, 2004, 2008
Řecko	7	1993, 1996, 2000, 2004, 2007, 2009, 2012 (I.)
San Marino	5	1993, 1998, 2001, 2006, 2008
Slovensko	8	1990, 1992, 1994, 1998, 2002, 2006, 2010, 2012
Slovinsko	6	1992, 1996, 2000, 2004, 2008, 2011
Srbsko	7	1993, 1997, 2000, 2003, 2007, 2008, 2012
Španělsko	6	1993, 1996, 2000, 2004, 2008, 2011
Švédsko	6	1991, 1994, 1998, 2002, 2006, 2010
Švýcarsko	6	1991, 1995, 1999, 2003, 2007, 2011
Velká Británie	5	1992, 1997, 2001, 2005, 2010

Zdroj: Autor. Pozn.: Podtržené jsou volby v roce, kdy daná země neměla status svobodné země.

Příloha B. Testování multikolinearity (hodnoty VIF)

<i>Proměnná</i>	Model 1	Model 2
Postkomunismus	2,19	532,10
Lidský rozvoj	2,79	4,32
Neagrární populace	3,18	10,47
Koncentrace populace	1,65	1,94
Přímě volený prezident	1,81	2,02
Parlamentarismus	1,53	1,74
Těsnost	1,15	1,21
Disproporcionalita	1,54	1,60
Velikost populace (ln)	1,49	1,51
Povinnost volit	1,39	1,44
Lidský rozvoj*postkomunismus		595,48
Neagrární populace*postkomunismus		536,54
Koncentrace populace*postkomunismus		80,24
Vstupní volby	1,13	1,20
Mikrostáty	1,30	1,37

Zdroj: Autor. Pozn.: Multikolinearitu signalizuje překročení hodnoty VIF = 5.

Příloha C. Volební účast v zemích bývalé NSR a NDR po roce 1990

	1990	1994	1998	2002	2005	2009
Západní Německo	78,6	82,5	82,8	80,6	78,5	72,2
Východní Německo	74,5	72,6	80,0	72,8	74,3	64,7

Zdroj: Autor dle Election.de (2012).

Příloha D. Volební účast v sekvenci voleb po roce 1990

Sekvence voleb	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Andorra	80,9	81,6	81,6	80,4	75,3	74,1		
Belgie	92,7	91,2	90,6	91,6	91,1	89,2		
Bulharsko	83,9	75,2	58,9	66,6	55,8	60,6		
Česká republika	96,3	84,7	76,3	74,0	58,0	64,5	62,6	
Dánsko	82,9	84,3	86,0	87,2	84,5	86,6	87,7	
Estonsko	78,2	67,8	68,9	57,4	58,2	61,9	63,5	
Finsko	68,4	68,6	65,3	66,7	65	67,4		
Francie	68,9	68,0	60,3	60,0	57,2			
Chorvatsko	75,6	68,8	76,6	61,7	59,6	56,3		
Irsko	68,5	65,9	62,6	67,0	70,1			
Island	87,6	87,4	84,1	87,7	83,6	85,1		
Itálie	87,4	86,1	82,9	81,4	83,6	80,5		
Kypr	94,3	90,1	91,8	89,0	78,7			
Lichtenštejnsko	87,5	86,9	86,7	86,5	84,6			
Litva	75,2	52,9	58,2	46,1	48,5			
Lotyšsko	81,2	89,3	71,9	71,9	71,2	61,0	64,7	
Lucembursko	88,3	86,5	91,7	90,9				
Maďarsko	65,0	68,9	56,3	50,5	67,8	64,4		
Malta	96,0	97,2	95,4	95,7	93,3			
Monako	66,6	65,4	79,7	76,9				
Německo	77,8	79,0	82,2	79,1	77,7	70,8		
Nizozemsko	78,8	73,2	79,1	80,0	80,4	75,4		
Norsko	75,9	78,3	75,5	77,4	76,4			
Polsko	43,2	52,1	47,9	46,2	40,6	53,9	48,9	
Portugalsko	68,2	66,3	61,1	62,8	64,3	59,7	58,9	
Rakousko	86,1	82,5	86,0	80,4	84,3	78,5	81,7	
Rumunsko	76,3	76,0	65,3	58,5	39,2			
Řecko	83,0	76,3	75,0	76,6	74,1	70,9	65,1	
San Marino	80,3	75,3	73,8	71,8	68,5			
Slovensko	95,4	84,2	75,4	84,3	70,1	54,7	58,8	59,1
Slovinsko	85,9	73,7	70,4	60,6	63,1	65,6		
Srbsko	67,4	53,3	64,2	58,8	60,6	61,4	57,8	
Španělsko	77,1	78,1	68,7	75,7	76,0	68,9		
Švédsko	86,7	86,8	81,4	80,1	82,0	84,6		
Švýcarsko	46,0	42,3	43,2	45,2	48,3	49,1		
Velká Británie	77,8	71,5	59,4	61,4	65,8			

Zdroj: Autor dle IDEA (2012).